

JOANA NICOLAU, AMOR PRIMERENC DEL REI FERRAN EL CATÒLIC I MARE DE JOANA D'ARAGÓ

○ VIRGÍNIA COSTAFREDA I PUIGPINÓS
BARCELONA

RESUM

Joana Nicolau fou mare de Joana d'Aragó, la filla gran il·legítima del rei Ferran el Catòlic. Fins fa pocs anys era una personalitat desconeguda, pel fet que no pertanyia a una família aristocràtica. L'estudi del seu testament, de l'inventari dels seus béns i de nombrosa documentació de la Cancelleria reial permet aprofundir en la comprensió del seu origen i el de la seva família en la vila d'Agramunt. Els seus hereus foren els nebots Berenguer d'Agramunt. Dels documents destaca la cura que el rei Ferran va tenir durant tota la vida tant de la mare com, especialment, de la filla. Joana d'Aragó, casada amb el duc de Frías, es va integrar en la cort reial castellana i va tenir un paper destacat en el cercle íntim del seu pare i de la seva germana, la reina Joana de Castella.

PARAULES CLAU

Joana Nicolau, Ferran el Catòlic, Joana d'Aragó, duquessa de Frías.

ABSTRACT

Joanna Nicolau was the mother of Joanna of Aragon, the illegitimate daughter of King Ferdinand the Catholic. She was unknown until a few years ago, due to the fact that this early love of the King didn't belong to an aristocratic family. The study of her testament, the inventory of her goods and extensive documentation of the royal chancery allows us to deepen our understanding of her origin and of her family in the town of Agramunt. Her heirs were the nephews Berenguer of Agramunt. The documents highlight the care that King Ferdinand took, throughout his life, of the mother and especially of his daughter. Joanna of Aragon, married to the Duke of Frías, joined the Castilian royal court and had a role in the inner circle of her father and her sister, Queen Joanna of Castile.

KEYWORDS

Joanna Nicolau, Ferdinand the Catholic, Joanna of Aragon, duchess of Frías.

Introducció

A Joana Nicolau se la defineix en tots els documents i, fins i tot, en el seu testament, com a mare de Joana d'Aragó, la filla natural del rei Ferran el Catòlic. De tota manera, la seva identitat ha estat durant molt temps un enigma i ha portat sovint a confusions. El silenci sobre la seva personalitat es deuria no només per haver tingut aquesta filla fora del matrimoni, sinó també pel fet de no pertànyer a una família aristocràtica.

Alguns cronistes del segle XVI ja van parlar de Joana, la filla il·legítima del rei Ferran, però no van mencionar el nom de la mare. Luci Marineu Sícul feia referència a l'ascendència noble, encara que errònia, de la mare de l'altre fill natural, Alfons, però de la mare de Joana no en parlava, tot i que deixava clar que no eren fills de la mateixa dona.¹ Altres cronistes com Jerónimo Zurita o Galíndez de Carvajal també mencionaven aquesta filla bastarda del rei però sense fer cap referència a la mare.² Aquesta falta de dades hauria portat alguns estudiosos, especialment de fora de Catalunya, a considerar Joana i Alfons fills de la mateixa dona, confusió que en alguns àmbits s'ha mantingut fins avui.

Una altra de les incògnites de la mare de Joana d'Aragó era el seu lloc d'origen. Bofarull al segle XIX la feia filla de Tàrrega, tot i que no aportava cap altra dada.³ Vicens Vives en la seva obra pòstuma també era d'aquesta opinió i, a més, ja mencionava el nom de la noia, Joana Nicolau, que havia localitzat en un document de la Cancelleria reial.⁴ Armand de Fluvià, que també era del mateix parer, destacava l'ennobliment de la dama i donava a conèixer el testament que localitzà a l'Arxiu Històric de Protocols de

1. Lucio MARINEO, *Crónica d'Aragón*, Barcelona: Ediciones El Albir, 1974 (facsimil de l'edició de 1524), p. 67v.

2. Lorenzo GALÍNDEZ DE CARVAJAL, «Memorial y registro breve de los lugares donde el Rey y Reina Católicos, nuestros señores, estuvieron cada año ... (hecha año de 1525)», *Colección de documentos inéditos para la historia de España*, Madrid: Imprenta Viuda de Calero, 1851, p. 321.

3. Pròsper de BOFARULL I MASCARÓ, *Los condes de Barcelona vindicados*, Barcelona: Imprenta J. Oliveras i Monmany, 1836, v. II, p. 341.

4. Jaume VICENS I VIVES, *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico (CSIC), 1962, p. 208.

Barcelona.⁵ A partir d'aquestes referències diversos autors l'han vinculat des de llavors a la vila targarina.⁶

Per altra banda, Teresa Vinyoles també va estudiar el testament de Joana Nicolau i, especialment, la relació de Joana d'Aragó amb Estefania Carròs.⁷ Apuntava el paper de mestra que deuria exercir Estefania i destacava l'amistat que sempre va mantenir amb la filla del rei, a qui va nomenar marmessora en el seu testament.⁸

En aquest estudi, a partir de documentació inèdita localitzada als registres de Cancelleria de l'Arxiu Reial de Barcelona, es podrà clarificar una mica més el lloc d'origen de Joana Nicolau. Així mateix, la publicació del testament i de l'inventari dels béns, també encara inèdits, que es conserven a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, ens aproparà a l'entorn i a la mentalitat d'aquesta dona que juntament amb la seva filla van protagonitzar uns fets remarcables en la vida del rei Ferran el Catòlic.

Primeres notícies de la filla natural del rei Ferran

El primer document on és reconeguda la filla natural del rei Ferran és en el testament que el monarca redactà a Tordesillas el dia 12 de juliol de 1475, pocs dies abans de sortir per fer la guerra al rei de Portugal. En les darreres voluntats Ferran encomanava al seu pare, a la seva muller i a la seva filla legítima la cura dels seus dos fills naturals, Alfons i Joana, i de les seves mares respectives, sense que constessin els noms d'aquestes dones.⁹

Pel que fa a la mare d'aquesta filla il·legítima del rei, les primeres referències que se'n tenen són diversos documents d'aquell mateix estiu de

5. Armand de FLUVIÀ I ESCORSA, «Das Testament de Juana Nicolau, freundin Ferdinans von Aragon, prinz von Gerona und könig von Sizilien (später König Ferdinand II der Katholische)», *Genealogisches Jahrbuch* (Neustadt an der Aisch), 14 (1974), p. 43-46.

6. Josep M. SEGARRA I MALLA, *Història de Tàrraga. Amb els seus costums i tradicions*, Tàrraga: Museu Comarcal, 1984, v. I, p. 405.

7. Teresa VINYOLES I VIDAL, «Dones protagonistes de relacions i convivències en el pas de l'Edat Mitjana al Renaixement», *Pedralbes* (Barcelona), 23 (2003), v. I, p. 331.

8. Teresa VINYOLES, Mireia COMAS, *Estefania de Carròs y de Mur (ca 1455-1511)*, Madrid: Ediciones del Orto, 2004, p. 41-45.

9. José Ángel SESMA MUÑOZ, *Fernando de Aragon Hispaniarum Rex*, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 1992, p. 260-263.

1475. Es tracta de quatre actes fets a Barcelona pel rei Joan II registrats en els llibres de la Cancelleria reial, on es fa referència a tres documents més realitzats pel rei Ferran, que llavors ja residia a Castella.

El nom de l'amistançada del rei

El nom d'aquesta noia, que va tenir relacions i una filla amb el rei Ferran, suposa al principi tot un embolic, ja que durant els primers deu anys surt mencionada de diferents maneres en la documentació. El primer document on consta el seu nom és un acte fet pel rei Joan II des de Barcelona el dia 2 d'agost de 1475, on se l'anomena Andreua Mateua.¹⁰ Aquest nom de Mateua no sortirà en cap altre document i, si no es tracta d'un error, podria tenir relació amb el cognom del pare o d'un possible marit. De tota manera, la identitat del pare de la noia no es coneix, ni tampoc consta que aquesta mai s'hagués casat. En dos documents més realitzats aquell mateix mes d'agost també pel rei Joan se l'anomena Nicolaua Andreua i s'especifica que és de la vila d'Agramunt.

Uns anys després el nom encara no queda fixat, ni tan sols en la documentació del mateix rei Ferran. Així, se l'anomena dues vegades Joana Andreua i dues més Andreua Nicolaua. No és fins al 1485 que apareix com a Joana Nicolau, que serà el nom que figurarà en la documentació a partir d'aquell moment, i s'abandona el nom Andreua que sempre havia aparegut fins llavors.

La manera de mencionar la filla també sofrirà alguna modificació durant aquests temps inicials. Així, en un document de 1475 fet pel rei Ferran des de Burgos se l'anomena com a Joana de Castella i Aragó.¹¹ Aquesta denominació sorprenent segurament es deuria a les condicions estipulades en els capítols signats entre els reis Ferran i Isabel que obligaven a anteposar en els títols el regne de Castella davant del d'Aragó. L'escrivà reial hauria aplicat tan escrupolosament els pactes signats que cauria en incongruències com aquesta.

10. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, Joan II, reg. 3.346, f. 139v.

11. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.389, f. 110v.

Vinculació de la noia amb la vila d'Agramunt

Pel que fa a la documentació estudiada, ja en dos dels documents més primerencs de l'estiu de 1475 el rei Joan l'anomena «l'amada nostra na Nicolaua Andreua de la dita vila d'Agramunt», on queda clar que la noia residia a la vila i potser també hi havia nascut.¹² Així, la vinculació amb la vila agramuntina seria el motiu pel qual el rei Ferran li havia fet donació de les rendes reials d'aquesta població urgellenca.

A la vegada, el fet que tingués cosins a Agramunt, els Clarió, ens apunta la possibilitat que la mare de Joana Nicolau fos una Clarió, o bé que una tia de la noia s'hagués casat amb un membre d'aquesta família de notaris agramuntins. Per altra banda, que la seva germana Esperança estigués casada amb Antoni Berenguer d'Agramunt, ens referma més en la vinculació que tenia amb aquesta vila. Fins i tot, és molt probable que la seva filla Joana hagués nascut a Agramunt, tenint en compte que els primers documents on se la menciona la vinculen a la vila del Sió. El que és segur és que la filla del rei va passar els primers anys de la infantesa a la vila agramuntina.

En la documentació conservada la possible relació de la noia amb la vila de Tàrrega no surt fins més endavant, com ara quan el 1479 el rei Ferran torna a fer provisions sobre el litigi per les rendes d'Agramunt,¹³ o quan el 1493 li concedeix exempció de pagar impostos sobre els béns que tenia al Principat i, en concret, a la vila targarina.¹⁴ Com que en aquestes dates ja havia estat ennoblida, anomenant-la Joana de Nicolau, se li concedeixen tot un seguit de privilegis lligats al seu nou estatus social. De tota manera, no es coneix l'origen d'aquests béns que posseïa a Tàrrega ni tampoc cap lligam familiar en aquesta vila.

Relació de l'infant Ferran amb la vila agramuntina

La vila d'Agramunt fou objecte de la donació que el gener de 1417 va fer el rei Alfons al seu germà l'infant Joan en agraïment al suport que

12. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.390, f. 56v.

13. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.632, f. 72r.

14. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.552, f. 118v.

aquest li havia donat durant els conflictes amb Castella.¹⁵ Per tant, aquesta vila del llavors recentment liquidat comtat d'Urgell fou una de les possessions a Catalunya, juntament amb Montblanc i Balaguer, del qui després fou rei de Navarra. Va posseir aquests llocs durant més de quaranta anys fins que assolí també la corona a la mort del seu germà. En ser proclamat rei, Joan II va concedir aquests senyorijs al seu segon fill, de només sis anys d'edat. D'aquesta manera, l'infant Ferran es convertí el 1458 en duc de Montblanc i senyor de Balaguer i Agramunt.¹⁶ Tres anys més tard també es convertia en príncep hereu a la mort del seu germà gran Carles de Viana.

Relacions amoroses de Ferran durant la guerra civil catalana

Després de la mort per càncer de la reina Joana Enríquez, el rei Joan continuava amb el pla de casar el seu fill Ferran amb alguna noble castellana per així aconseguir ajuda per la guerra que sostenia contra les institucions catalanes i els francesos. A més, per tal de donar més categoria al seu hereu, el juny de 1468 cedia al seu fill la corona siciliana i uns dies després el nomenava lloctinent general. També havia donat ja ordres de concertar el matrimoni de Ferran amb la princesa Isabel, que en aquell temps es convertia en hereva de Castella.

Des d'aquell estiu de 1468 fins a l'estiu de l'any següent el jove Ferran, ja coronat rei de Sicília, va residir habitualment entre les viles reials de Tàrraga i Cervera. També es té constància que al final de juliol, un cop les forces joanistes hagueren aconseguit la rendició de nombrosos castells de la ribera del Sió, Ferran sojornava alguns dies a Agramunt.¹⁷ Llavors el jove rei de Sicília tenia només setze anys, però ja participava activament en les negociacions i les operacions bèl·liques, ja que el seu vell pare estava gairebé cec. De tota manera, aquell mateix mes d'agost el rei Joan era operat amb èxit de cataractes a Lleida per un famós metge jueu i recobrava la vista.¹⁸

15. ACA, Cancelleria, Alfons V, reg. 2.586, f. 43v.

16. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.353, f. 28v.

17. ACA, Cancelleria, Reial Patrimoni, *Carta de ració dels oficis i càrrecs de la cort i palau de Ferran II*, v. 939, f. 6. Jaume VICENS I VIVES, *Historia crítica...*, p. 206.

18. Pere SANAHUJA, *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer: Ajuntament, 1984, p. 375.

Durant aquell any, quan Ferran va tenir instal·lat el quarter general a les comarques de l'Urgell i la Segarra, podem imaginar el rebombori que la seva presència devia despertar, tot i que les despeses de la cort havien de ser ajustades per la falta de diners. Així, degué ser aquell estiu quan va tenir relacions amb la noia que seria mare de la nena anomenada Joana. També durant aquell any de residència a la zona devia estar amistançat amb Aldonça Roig d'Ivorra, que seria mare d'un nen, Alfons. Per tant, les dues criatures haurien hagut de néixer entre la primavera de 1469 i la de l'any següent. Mentrestant, les negociacions pel casament de Ferran continuaven i fou precisament a Cervera, el mes de març de 1469, on se signaren els capítols matrimonials amb la princesa castellana Isabel, matrimoni que se celebrà aquella mateixa tardor. La princesa ja s'hauria assabentat molt aviat de l'existència dels dos bastards, la nena Joana nascuda abans del matrimoni i el nen Alfons poc després.

L'historiador Jerónimo Zurita informa que el 1470 ja hi va haver uns projectes de casament no reeixits d'Alfons amb la filla del mestre de Santiago i de Joana amb un fill del comte d'Urueña, nebot de l'anterior.¹⁹ La finalitat que perseguia Ferran amb aquests prometatges dels seus fills il·legítims seria assegurar-se la fidelitat d'aquests nobles castellans cap al bàndol isabelí.

Cura de la nena per part de la infanta Joana

Des de bon principi en la documentació ja surt mencionada la cura que la infanta Joana, germana petita del rei Ferran, tenia de la nena i de la seva mare. Així, tal com ja s'ha comentat, el mateix pare de la infanta, el rei Joan, fa constar dues vegades l'estiu de 1475 que atorga certes provisions a favor de la mare de la seva néta per súpliques de la seva filla.

La infanta Joana amb només vint anys va ser nomenada aquell any lloctinent per representar el seu pare en les Corts catalanes que a la tardor van haver de traslladar-se a Lleida per l'epidèmia de pesta que s'havia declarat a Barcelona. Així mateix, al final de juny de 1476 també hagueren d'abandonar Lleida, perseguits per l'epidèmia, i continuar les Corts a

19. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico (CSIC), 1988, v. 7, p. 637.

Balaguer. Des d'aquí el primer dia de juliol la infanta escrivia al veguer d'Agramunt i li ordenava el segrest de les rendes reials de la vila. Ho feia pels precés que li havia fet la seva estimada Andreua Nicolaua, mare de la filla del seu germà Ferran.²⁰ La noia hauria aprofitat l'estada de la filla del rei Joan tan a prop de la vila agramuntina per sol·licitar el seu ajut en el plet per les rendes que Ferran li havia concedit. A mitjan juliol, pel mateix motiu de la pesta, les Corts hagueren d'abandonar Balaguer i traslladar-se a Cervera, on continuaren les sessions fins a finals d'any.

De tota manera, aquesta tasca protectora de la infanta Joana respecte de la seva neboda no l'hauria pogut portar a terme gaire més temps, ja que aquella mateixa tardor, a Cervera, es va casar per poders amb el vidu rei de Nàpols. El trasllat al regne napolità es va fer l'any següent. Tot i així, la infanta va continuar vetllant per la neboda, fins i tot, des de Nàpols, com es veurà més endavant.

Reclamacions per les rendes reials d'Agramunt

Com s'ha comentat, el rei Ferran l'any 1475 no solament reconeixia oficialment la filla en el seu testament, sinó que a més havia atorgat anteriorment a la mare de la nena les rendes reials que posseïa a Agramunt. De tota manera, es veu que la noia no va poder possessionar-se pacíficament d'aquestes rendes perquè Bernabé Assam, jurista de Lleida, reivindicava que aquestes rendes li pertanyien per una donació que li havia fet dos anys abans el mateix rei Ferran. Davant d'això, la noia va recórrer al rei Joan i aquest, tenint en compte la recent donació del seu fill i la súplica que li feia també la seva pròpia filla, la infanta Joana, el dia 2 d'agost ordenava al veguer d'Agramunt que no es privés la noia de les rendes sense judici. Per altra banda, Assam també va acudir al rei Joan reclamant el seu dret i presentant un document del rei Ferran fet un mes abans a Valladolid on aquest ordenava que les rendes en disputa fossin segrestades fins que per justícia no es decidís a qui pertanyien. Davant dels fets, el rei Joan, dos dies després, el 4 d'agost, tornava a escriure al veguer d'Agramunt anul·lant l'anterior provisió a favor «de l'amada nostra na Nicolaua Andreua de aqueixa vila» i ordenant que obrís causa per esbrinar qui tenia raó.²¹

20. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.508, f. 54r.

21. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.389, f. 94r.

Al final del mes d'agost, per súplices altre cop de la infanta Joana, el rei Joan tornava a escriure al veguer d'Agramunt sobre el cas de la seva convil·latana Nicolaua Andreua i manava a l'oficial que prengués en les seves mans les rendes de la vila. A més, en dos mesos, com a màxim, s'hauria d'haver fet el judici. Al mateix temps, des de Burgos, el rei Ferran tornava a donar la raó a la mare de la seva filla i escrivia al veguer d'Urgell ordenant que s'anul·lés el segrest de les rendes reials d'Agramunt i que fossin lliurades a la noia. El rei Joan des de Barcelona també ordenava al veguer que complís les darreres ordres del seu fill.²² Fins i tot, la infanta Joana l'any següent tornava a insistir en el mateix assumpte.

Dos anys més tard, l'agost de 1478, el rei Ferran des de Sevilla tornava a escriure al veguer d'Agramunt manant-li que fes lliurar a Joana Andreua, mare de la seva filla Joana, la gràcia que li havia fet dels quinze florins i mig i catorze modis de blat que havia de rebre de la vila.²³ El plet per les rendes encara continuava quan el 1479 el rei Ferran va entrar també en possessió de la corona d'Aragó a la mort del seu pare. Es veu que Assam havia presentat reclamació contra la sentència, que devia donar la raó a la noia.²⁴ El rei Ferran des de Barcelona manava al veguer de Lleida que sobre els béns de Bernabé Assam fossin executades i lliurades a la mare de la seva filla 200 lliures, que Assam havia de pagar per la sentència, i 500 lliures més que ell li concedia. També manava al veguer d'Urgell que fes efectives a la noia les rendes d'Agramunt i de la vegueria que li havia donat.²⁵ Més endavant, el 1484, com que es veu que les cases i altres béns que Assam tenia a Lleida havien estat embargats, el rei manava que se li restituïssin els que no s'havien fet servir per pagar a Joana Andreua.²⁶

Encara l'any següent, el mes de febrer de 1485, se signava també una concòrdia entre la mare de la filla del rei i els germans Capdevila de Saragossa sobre les rendes d'Agramunt. En aquest document és la primera vegada on a la mare se l'anomena Joana Nicolau i a la filla Joana d'Aragó, noms que quedaran fixats des de llavors.²⁷ Per tant, per poder gaudir de les rendes havien hagut de transcórrer deu anys de contínues súplices i

22. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.389, f. 110r.

23. ACA, Cancelleria, Joan II, reg. 3.518, f. 141v-142r.

24. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.632, f. 72r.

25. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.634, f. 81v.

26. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.549, f. 10v.

27. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.801, f. 143r.

reclamacions per part de la noia i de cartes creuades dels reis donant ordres i contraordres.

La situació econòmica degué millorar amb la donació de 20.000 sous anuals que el rei Ferran va fer a la seva filla, i que havia de pagar la batllia general de València. Consta que ja cobrava aquests diners el 1486 i que es van continuar pagant fins que la noia es va casar.²⁸

Educació de la filla del rei per part d'Estefania Carròs

A l'inici de 1488 el rei Ferran continuava vetllant des de Salamanca per la situació de la seva filla Joana. Així, el 29 de gener feia donació de 100 lliures anuals a la seva mare, a qui anomenava noble senyora Nicolaua. Per tant, podem suposar que aquest tracte significa que el rei l'havia ennoblit. L'endemà atorgava 4.000 sous a Estefania Carròs per sufragar les despeses per la cura de la seva filla. I encara al cap d'uns dies, el 12 de febrer, ordenava al tresorer general que pagués a la seva filla 20.000 sous anuals, que la noia podia utilitzar segons la seva voluntat.²⁹

Estefania Carròs era filla de Brianda de Mur, dama que fins que se n'anà a viure a Sardenya havia estat cambrera de la infanta Joana. Estefania es quedà amb la seva tia Isabel de Mur, cambrera major de la reina Joana Enríquez, la qual en el seu testament li encarregà la cura de la seva filla. Per tant, Estefania va créixer i s'educà a la cort amb la seva tia i al costat de la infanta Joana.³⁰ No és estrany que el rei Ferran li encarregués la cura i educació de Joana. Potser havia designat Estefania com a tutora i curadora de la seva filla, de la mateixa manera que el 1478 havia nomenat tutor del seu altre fill natural, Alfons, Pero Nuñez Cabeza de Vaca, conseller i camarlenc reial i senyor de les viles d'Albesa i Algerri.³¹

A partir del moment que el rei Ferran encarrega la cura i educació de la seva filla Joana a Estefania Carròs, la noia es deu traslladar a Barcelona. La seva mare també es devia instal·lar a la ciutat comtal, per tal d'estar a prop de la filla. Estefania residia a la plaça de Santa Anna en la casa familiar dels

28. Ernest BELENGUER, *Col·lecció documental del regnat de Ferran II i la ciutat de València (1479-1516)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011, p. 299 i 844.

29. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.550, f. 70r, 75v i 90r.

30. Teresa VINYOLES, Mireia COMAS, *Estefania...*, p. 36.

31. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.632, f. 122r.

Carròs. Joana Nicolau s'instal·là en una casa també al barri de Santa Anna, on sabem que va residir i va morir.

Projectes de casament per a Joana d'Aragó

De manera lògica, va arribar un moment que el protagonisme de la filla del rei augmentà i començà a aparèixer sovint en la documentació, on a partir de llavors sempre se l'anomena Joana d'Aragó. En els plans de futur per a la jove hi va influir molt la voluntat decidida del rei Ferran de fer un bon casament per a la filla gran, encara que fos il·legítima. Els motius que portaren el rei a insistir per aquest camí podrien haver estat conseqüència de l'interès que hi va prendre la seva germana o bé de les mostres d'admiració que la noia despertava entre els membres de la cort, especialment per la seva bellesa. En canvi, amb dues altres filles també il·legítimes el rei no va obrar de la mateixa manera i no les va casar, sinó que les va fer entrar en religió.

Com s'ha comentat, el primer projecte de casament per a Joana hauria estat quan tenia poc més d'un any d'edat. També es menciona un altre intent el 1477 amb un personatge anomenat el comte de Molina.³² Més endavant, fou iniciativa de la germana del rei Ferran, la llavors reina Joana de Nàpols. Ferran va escriure un memorial des de Salamanca a la seva germana el 23 de desembre de 1486 on li agraià i aprovava el projecte de casar la seva filla amb el germà del duc de Milà o amb alguna altra persona digna que ella li suggerís. Amb aquestes paraules manifestava la seva voluntat de casar la filla: «viendo la de tal edat y de muy buena criança sin duda amamos y deseamos mucho se entienda en su collocación».³³ Les iniciatives de la germana del rei també tenien a veure amb l'enviament de retrats des de Nàpols. Així, el rei comunicava a la seva germana que els havia agradat molt el retrat que els havia enviat de la seva filla i que ells també li enviarien els seus retrats i el del seu fill, però que no ho feien en aquell moment perquè els havia fallat el pintor.

32. Armand de FLUVIÀ, «Das testament...», p. 45.

33. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.609, f. 138. Antonio DE LA TORRE, *Documentos sobre las relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, Barcelona: CSIC, 1950, v. II, doc. 84. Aquest historiador va confondre la filla natural de Ferran amb la infanta Joana, filla legítima dels reis.

El rei Ferran també assegurava a la seva germana que no havia oblidat la qüestió del casament de dona Estefania, però que el projecte de casar-la amb Francisco Enríquez no era possible perquè aquest volia ser religiós. Per això, afegia que caldria pensar en alguna altra persona i que ella digués qui li semblava adequat, que ell hi treballaria. Aquest projecte de matrimoni s'havia de referir a Estefania Carròs.

El següent projecte de casament va ser iniciativa del mateix rei Ferran, el qual, el 12 de febrer de 1488, a Saragossa, nomenava procurador i ambaixador per a concertar el matrimoni de la seva filla Joana amb Francesc, duc de Bretanya.³⁴ Aquesta proposta coincidia amb una sèrie de donacions que el rei havia fet a la mare, a la filla i a la mestra, com ja s'ha comentat, i es feia quatre dies després que els reis haguessin donat poders al mateix ambaixador amb vista a establir una aliança amb el noble bretó. A través d'aquesta confederació volien aconseguir que el rei francès retornés els comtats del Rosselló i la Cerdanya que tenia ocupats.

Un any després, un projecte d'alta volada fou l'intent de casar Joana amb el rei d'Escòcia. En aquest cas, el rei Ferran el darrer dia de maig de 1489 atorgava poders al doctor de la Puebla per concertar aquest casament.³⁵ Aquest projecte també estava lligat amb una aliança amb el rei d'Anglaterra i amb les negociacions per casar la infanta Caterina amb el monarca anglès. Es veu que l'ambaixador amb un excés d'entusiasme havia fet passar Joana com a filla legítima i per això, després de rebre cartes informant del problema, els reis li van escriure perquè ho aclarís. Recriminaven al doctor que, tot i que ho hagués fet amb bona intenció, no havia fet bé en dir que Joana era filla legítima d'un casament secret, ja que aquesta afirmació podia comportar molts inconvenients.

Tenien clar que, d'una manera o altra, els ambaixadors escocesos acabarien sabent la veritat. Els reis indicaven a Puebla com podia comunicar les circumstàncies del naixement de la noia: «podéis-les desir que es fija natural que fue avida antes del matrimonio». Fins i tot, estaven disposats a augmentar el dot de Joana si, tot i el malentès, el rei escocès s'avenia a concertar el casament. En cas contrari, volien que l'ambaixador donés

34. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.664, f. 268r. Antonio de la TORRE, *Documentos...*, v. III, doc. 42. Torre torna a confondre la filla natural de Ferran amb la infanta Joana.

35. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.565, f. 223v. Antonio de la TORRE, *Documentos...*, v. III, doc. 64.

allargues perquè acabessin primer amb el tema de la devolució del Rosselló i després ja li donarien una de les infantes, filles dels reis, que era el que l'escocès demanava.³⁶

En aquests projectes es reflecteix l'ambiciosa política matrimonial que Ferran va aplicar també en els enllaços dels seus fills legítims. Així, passava de l'òrbita dels veïns propers, peninsulars o italians, i saltava a països més allunyats per tal d'establir-hi aliances. De tota manera, l'intent de situar la seva filla natural en una casa sobirana estrangera no va reeixir, amb tota seguretat pel seu defecte de naixement. Finalment, Joana es va casar amb un noble castellà, però el més ric dels nobles, Bernardino Fernández de Velasco, conestable de Castella. Bernardino era vidu, però amb la seva primera muller no havien tingut l'esperat hereu. Així, Joana passava a formar part d'una de les principals cases nobles castellanques i se situava al centre de l'escenari polític.

Joana d'Aragó a la cort dels Reis Catòlics

El 1494 el rei Ferran concedia també a la seva filla Joana una renda de 500 lliures anuals que se li hauria de pagar cada tres mesos i que havia de servir per al seu sosteniment.³⁷ Si fem cas de Zurita, va ser aquell mateix any quan el rei va arranjar el casament de la filla natural.³⁸ L'elegit, el conestable Bernardino, tenia els títols de duc de Frías i comte d'Haro i residia a Burgos.

La noia es va traslladar a la capital burgalesa, on ja la tenim documentada el 1496, arran d'una donació de 10.000 sous que feia a Blanca Salbà, de la família dels senyors de la Bisbal del Penedès.³⁹ El darrer dia de març de 1497 el seu procurador a Barcelona, Ramon Nabont, també ratificava l'establiment a cens d'unes cases al barri de l'Hospital de la Santa Creu que tenia Joana, després que l'anterior propietari, Fernando Rodríguez,

36. Luis SUÁREZ, *Política internacional de Isabel la Católica*, Valladolid: Instituto Isabel la Católica de Historia Eclesiástica, 1966, v. II, p. 168r.

37. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.552, f. 218v.

38. Jerónimo ZURITA, *Los cinco libros prostreros de la historia del rey don Hernando el Católico: de las empresas y ligas de Italia*, Zaragoza: Diego Dormer, 1670, v. V, lib I, f. 38v.

39. Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt (ACVD), 42-1-03 (A-1).

fos condemnat per heretge.⁴⁰ Aquestes propietats podien provenir d'una donació del rei a la filla de béns confiscats a algun convers acusat per la Inquisició de ser judaïtzant i que haurien passat al fisc reial.

En aquells anys Burgos era el centre de la vida política a Castella i en especial la casa del Cordón, residència dels conestables. Els Reis Catòlics hi residien sovint com quan l'abril de 1497 hi reberen Cristòfor Colom en tornar del seu segon viatge a Amèrica.⁴¹ Aquell mateix mes d'abril també es casava a Burgos el primogènit dels reis, el malaltís príncep Joan, que morí pocs mesos després.

El primer document conservat de Joana d'Aragó a l'arxiu del duc de Frías és de 1501, on el papa d'origen valència Alexandre VI tractava sobre la dispensa del casament d'ella amb el conestable, que s'havia de realitzar l'any següent.⁴² Durant aquell any el rei, tot i que havia prohibit treure forment dels seus estats per la carestia que hi havia, feia una excepció amb la seva filla i permetia que Joana tragués blat del Principat.⁴³

Encara que residia a Burgos, Joana d'Aragó va fer viatges al principat de Catalunya, ocasions que devia aprofitar per veure la família. D'una visita de final de segle a Sant Jeroni de la Murtra acompanyada del seu germanastre Alfons, l'arquebisbe de Saragossa, se'n té constància perquè va quedar registrada en la documentació del monestir.⁴⁴

Casament de Joana i del conestable Bernardino

Després de la mort del fill i de la filla grans dels Reis Catòlics, Joana de Castella, casada amb l'arxiduc Felip d'Àustria, esdevenia l'hereva. Amb la finalitat de ser jurats com a prínceps hereus, els arxiducs van viatjar el 1502

40. AHPB, Galceran Balaguer, Plec de documentació diversa, 1474-1519, document solt.

41. Anunciada COLÓN DE CARVAJAL, Guadalupe CHOCANO, *Cristóbal Colón: incógnitas de su muerte, 1506-1902: primeros almirantes de las Indias*, Madrid: CSIC, 1992, v. II, p. 5.

42. Cinthia HAMLIN, «La traducción en la España pre-humanista y sus causas político-ideológicas: el caso de la Divina Comedia y los reyes católicos», *Revista de Literatura Medieval* (Alcalá de Henares), 24 (2012), p. 91.

43. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.554, f. 157r.

44. Carlos DÍAZ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1604) de Francesc Talet*, Barcelona: Fundació Noguera, 2013, p. 271.

a la península i es van desplaçar per Castella fins arribar el dia 7 de maig a Toledo, on els esperaven els monarques. La reina Isabel els va rebre en una sala del palau assegurada al costat de la filla bastarda del rei, Joana d'Aragó, i de la marquesa de Moya, dama de la màxima confiança de la reina. El cronista flamenc Antoine de Lalaing, que durant tot el viatge s'entretenia a descriure detalladament la luxosa indumentària dels arxiducs, va quedar sorprès de la diferència amb els reis i, més endavant, comentava en to despectiu que no calia comentar la seva vestimenta, ja que només vestien draps de llana. En contrast amb l'actitud de l'arxiduc, els reis Ferran i Isabel no devien voler impressionar ningú amb luxes, cosa que sí havien fet en altres èpoques.

El dia 5 de juny se celebrava a Toledo i davant dels monarques el casament de Joana d'Aragó amb el conestable de Castella. L'arxiduc Felip féu de padrí i portà Joana fins a l'altar. Després de la cerimònia també l'acompanyà fins a la residència on s'estaven amb el conestable. Allà es va organitzar un sopar de gala, on assistiren dames de la reina i de la princesa i, en acabar, es feren els balls acostumats en ocasions semblants.⁴⁵

El cronista Lalaing descrivia Joana com una dona d'entre trenta-vuit i quaranta anys, que feia tres o quatre anys que s'havia compromès amb el conestable, i que mentrestant havien tingut un fill. El flamenc se sorprenia d'aquesta pràctica, que considerava un costum del país, ja que ho havia observat en altres parelles de l'aristocràcia. Lalaing destacava que Joana d'Aragó en la seva joventut havia estat famosa per la seva gran bellesa, i amb aquestes paraules recollia els comentaris que es devien fer sobre la fama de la dama: «celle fu, en sa jonesse, extimée la plus belle demoiselle d'Espagne».⁴⁶ El cronista també feia una relació dels nobles més importants de Castella i considerava el conestable com el més ric d'Espanya, amb 72.000 florins d'or declarats i estat de 1.500 ducats.

Pocs dies després del casament, el rei feia una donació de 13.650 sous a la seva filla, llavors ja duquessa de Frías.⁴⁷ Els capítols matrimonials entre Joana i Bernardino són posteriors a la celebració del matrimoni i estan

45. José GARCÍA MERCADAL, *Viajes de extranjeros por España y Portugal*, Valladolid: Junta de Castilla y León, 1999, v. 1, p. 428, 432 i 458.

46. Louis GACHARD, «Relation du premier voyage de Philipp le Beau en Espagne, en 1501, par Antoine de Lalaing, sr de Montigny», a *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas*, Bruxelles: F. Hayez imprimeur, 1876, v. I, p. 175 i 185.

47. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.578, f. 52r.

datats el 2 de novembre de 1502.⁴⁸ Pel que fa a la dispensa pel parentiu, aquesta es va fer esperar i consta que va ser lliurada pel papa Alexandre VI també amb posterioritat a la cerimònia.⁴⁹

Joana d'Aragó al costat de la reina Joana de Castella

Quan el 1504 morí la reina Isabel, els arxiducs Joana i Felip foren declarats reis de Castella i amb la finalitat de prendre possessió del regne tornaren a la península des de Flandes el 1506. El rei Ferran, mentre a la primeria de maig esperava per entrevistar-se amb els nous reis, enllestia la donació pel dot de Joana d'Aragó, que era de 20.000 dobles d'or.⁵⁰ La concòrdia que signà al principi d'estiu amb el seu gendre el rei Felip l'obligava a abandonar Castella sense ni haver pogut veure la seva filla, la reina.

Els nous monarques instal·laren la cort a Burgos i s'allotjaren en el millor palau, que era la casa del Cordón, propietat del conestable de Castella i on residia amb Joana d'Aragó. Zurita explica que el rei Felip va manar al conestable i a la seva muller que sortissin del palau, perquè la reina no pogués comunicar cap de les queixes a la seva germana.⁵¹ Felip el Bell volia governar sense tenir en compte la reina Joana i sense interferències del seu sogre el rei Ferran; volia mantenir aïllada la seva muller, de la qual deien que tenia gairebé captiva. Els conestables hagueren d'abandonar el seu palau i s'instal·laren a la casa de la Vega, una residència que tenien al camp, als afores de Burgos. Mentrestant, aquell estiu, a Barcelona, el rei Ferran feia donació a la seva filla, la duquessa de Frías, de la vila d'Ameyugo i del lloc de Tuyo que tenia a Castella. Ho feia pocs dies abans d'embarcar-se cap a Nàpols des del port de la ciutat comtal.⁵²

Deu setmanes després de ser reconeguts reis de Castella i quan feia vuit dies que residien a la casa del Cordón, moria el rei Felip, després d'una breu i inesperada malaltia que li provocà febres molt altes. La reina Joana, que no s'havia separat del marit durant l'agonia, després de l'òbit es reclougé en les estances que ocupava a la casa dels conestables. Només

48. Archivo Histórico Nacional (AHN), Duques de Frías, lligall 180/29 bis.

49. AHN, Duques de Frías, CP.270, D.5.

50. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.656, f. 210v.

51. Jerónimo ZURITA, *Los cinco libros...*, v. VI, f. 80v.

52. AHN, Duques de Frías, C.414,D.4-5.

va rebre molt bé la visita de la seva germana Joana d'Aragó, a qui va fer quedar amb ella al palau.⁵³ Alguns dels nobles castellans, que no volien que el rei Ferran tornés a fer de regent, estaven disconformes amb la presència de la germana, en qui devien veure una ferma aliada del pare d'ambdues.

Així, als requeriments del marquès de Villena, la reina va respondre que no veia adequada la demanda de fer venir el seu fill Carles perquè era massa petit i que, en canvi, havia decidit que fos el seu pare qui exercís la governació del regne de Castella. Sobre la recriminació que li feia perquè només parlava amb Joana d'Aragó li va contestar: «que ya sabía que era su hermana, y que era razón que tuviese alguna recreación con ella más que con otra persona».⁵⁴

Quan la reina Joana va decidir traslladar el cos del marit a Granada, de res van servir els consells en contra de les dames i dels nobles de la cort. Tot i que estava molt avançada del nou embaràs, va voler emprendre aquest viatge i no va deixar que les dames l'acompanyessin, ni tan sols la seva germana Joana.⁵⁵ Davant de la tossuderia de la reina, el conestable i la seva muller foren dels primers nobles que s'afegiren a la comitiva que l'acompanyava quan ja havia iniciat el viatge. Aquest recorregut pels camps de Castella amb el cadàver del seu marit és un dels episodis més dramàtics de la llegenda negra de Joana de Castella i un dels arguments més utilitzats per demostrar que la reina s'havia tornat boja. La comitiva es va parar a Torquemada, on la reina a mitjan gener de 1507 va donar a llum la seva filla Caterina. Com que en aquest lloc no van trobar cap persona idònia per fer de llevadora, la va haver d'assistir en el part la seva cambraera. El conestable Bernardino va fer de padrí de la nena.⁵⁶

Quant el rei Ferran va tornar de Nàpols, se li va oferir altre cop la regència de Castella. El rei es va trobar amb la filla, la reina Joana, el 28 d'agost de 1507 al poble de Tórtoles de Esgueva, i en aquesta cèlebre trobada la reina va sortir a rebre el pare acompanyada de la seva germana.⁵⁷ Segurament, Joana d'Aragó havia influït en l'ànim de la sobirana per afavorir aquest retrobament.

53. Jerónimo ZURITA, *Los cinco libros...*, v. VI, f. 90v.

54. Alonso de SANTA CRUZ, *Crónica de los Reyes Católicos*, Sevilla: Escuela de Estudios Hispano-Americanos, 1951, v. II, p. 81.

55. Jerónimo ZURITA, *Los cinco libros...*, v. VI, f. 107r i 118v.

56. Alonso de SANTA CRUZ, *Crónica...*, v. II, p. 89.

57. Jerónimo ZURITA, *Los cinco libros...*, v. VI, f. 144v.

Darrers anys de Joana d'Aragó

No es tenen detalls de la relació que durant la segona regència del rei Ferran van mantenir les dues germanes, però no va poder durar gaire temps més. El rei va intentar que la reina visqués a Burgos al costat de la germana, però aquella s'hi negà perquè no volia tornar mai més al lloc on havia mort el seu espòs.⁵⁸ En canvi, el rei Ferran i el seu nét del mateix nom, fill de la reina, s'estaven a la capital burgalesa a casa de la seva filla i tia, respectivament, la duquesa Joana. A la tornada del rei d'un viatge a Andalusia el febrer de 1509, aquest acompanyava la filla, la reina Joana, a la que seria la seva reclusió de per vida a Tordesillas.

Després, el rei se n'anà a Valladolid, on llavors es trobava l'altra filla, Joana d'Aragó, per tal de ser-hi present quan el dia 18 de març li naixia una criatura, que va ser una nena i a qui van posar el nom de Juliana Àngela.⁵⁹ Uns dies abans, Joana, en previsió de possibles complicacions durant el part, havia fet testament.⁶⁰ Un mes i mig després també tenia un fill Germana de Foix, segona muller del rei, però el nen va morir poc després de néixer. Les esperances que el rei Ferran tenia d'obtenir descendència masculina de la nova muller no es van complir.

Joana d'Aragó no va viure gaire més temps i ja era morta el mes de març de 1511, quan la seva filla Juliana encara no tenia dos anys. Dels fills que havia tingut anteriorment i que moriren infants coneixem els noms de Juan, Antonio i María.⁶¹ Dels cinc fills i filles que havia tingut amb el conestable només els va sobreviure la darrera, Juliana. Joana va voler ser soterrada al monestir de Santa Clara de Medina de Pomar, on havia fet construir la capella de la Concepció i on va deixar un important llegat per fer misses diàries.⁶²

58. Miguel Ángel ZALAMA, *Juana I. Arte, poder y cultura en torno a una reina que no gobernó*, Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica, 2010, p. 218-230.

59. Prudencio de SANDOVAL, *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V*, Amberes: Gerónimo Verdussen Impressor, 1681, p. 14.

60. AHN, Duques de Frías, C.600, D.12.

61. Domingo HERGUETA MARTÍN, «Notas históricas del doctor Zumel», *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Burgos* (Burgos), 2 (1923), p. 58-59.

62. Biblioteca Nacional de España, Origen de la ilustrísima casa de Velasco por D Pedro Fernández de Velasco, ms. 3238, f. 62r-63r.

A causa de la mort de Joana, la seva mestra i amiga Estefania Carròs, a mitjan març de 1511, hagué de modificar el seu testament i poc abans de morir nomenava una altra marmessora. Joana ja no va poder complir els encàrrecs que li feia Estefania de tenir cura de les seves pupil·les ni va poder rebre els obsequis que aquesta li havia deixat en les darreres voluntats.⁶³

Les inquietuds humanístiques i artístiques de Joana

Joana d'Aragó va rebre la formació d'una dama de l'alta noblesa al costat d'Estefania Carròs i això va determinar força les inquietuds literàries i artístiques que va demostrar al llarg de la seva vida. Així, es veu que Joana havia afavorit que l'escriptor Francesc Alegre publicés la traducció al català de *Les metamorfosis* d'Ovidi. L'obra es va publicar el 1494 i Alegre va dedicar el llibre a Joana d'Aragó. Diversos investigadors han identificat de manera errònia la destinatària de la traducció com l'altra Joana, la filla dels reis, que ha passat a la posteritat amb el sobrenom de «la Boja».⁶⁴ Però en realitat la dedicatòria no anava dirigida a la futura reina, sinó a la filla natural del rei. El traductor en el seu escrit no utilitzava mai el terme infanta, que seria el tractament de la filla dels reis, sinó que només mencionava que era filla del rei Ferran. Aquestes eren les paraules de la dedicatòria: «A la il·lustríssima senyora, la senyora dona Joana de Aragó, filla del molt alt e potentíssim senyor don Ferrando segon, nostre rey e senyor, ab humil afecció, Francesch Alegre besa les dignes mans.»⁶⁵

63. Teresa VINYOLES, Mireia COMAS, *Estefania...*, p. 43-45.

64. Lola BADIA, «Volent escriure a vostra consolació e plaer: Metge, Corella i altres mestres de la prosa catalana dels segles XIV i XV», *Catalan Historical Review* (Barcelona), 3 (2010), p. 191. Pere BESCÓS PRAT, *Humanisme i traducció catalana durant la 2ª meitat del segle XV; Ferran Valentí, Arnau d'Alfarràs, Francesc Alegre i Aleix de Barcelona*, treball de recerca de programa de doctorat, Universitat Pompeu Fabra, 2008, <<http://hdl.handle.net/10230/1268>>. Josep David GARRIDO VALLS, «La traducció catalana medieval de les Heroides d'Ovidi», *Faventia (Barcelona)*, 24, 2 (2002), p. 43. Rafael MÉRIDA JIMÉNEZ, «L'exemplar incunable de les *Transformacions* d'Ovidi en versió de Francesc Alegre (Barcelona, Pere Miquel, 1494) a La Casa del Libro de San Juan de Puerto Rico», *Tirant* (València), 15 (2012), p. 171-174.

65. Publi OVIDI NASÓ, *Taula dels quinze llibres de Transformacions del poeta Ovidi*, Barcelona: Pere Miquel, 1494, f. I.

Es fa difícil d'explicar que aquesta inquietud literària la portés a terme la filla dels reis, una noieta de només catorze anys en el moment de la publicació i que sempre havia viscut a Castella. En canvi, tenint en compte que es tractava d'una traducció al català i que es publicava a Barcelona, és molt més lògic que la promoció de l'obra partís de la filla catalana del rei. Especialment il·lustrativa és la lloança que l'escriptor fa de Joana en la dedicatòria, a qui mostra com a afavoridora de les lletres i del seu cultiu entre les dones:

E perquè acostuma la honor nodrir les arts e los ànimos, encesos a desig de laor, a ben obrar se esforcen clarament, se amostra per qual camí tantes dones de preu foren tant estimades, més vuy qui honra la virtut ne vostra senyoria, qui en los nostres dies representa a Ysis, a Minerva y a Ceres dant favor a les letres ja del tot olvidades, no sol tirant les altres al digne exercici de la sàvia deessa, més cultivant los ànimos del comú de les dones herm de tota virtut.⁶⁶

Joana seria una mena d'avaladora de la traducció de Francesc Alegre, ja que aquest li suplicava que inclogués el text que havia escrit amb les seves impugnacions per tal de defensar-se de les crítiques.⁶⁷

La que després fou duquesa de Frías també tenia en gran estima els llibres manuscrits i així, a la mort de la reina Isabel va adquirir a l'encant públic dels béns de la sobirana una bona quantitat d'exemplars. Es tractava del lot de llibres més important, pel nombre i per la quantia de diners que van costar. Entre tots ells destacava un breviari, el millor i més valorat que tenia la reina d'entre els cinc que guardava en una arca que portava sempre amb ella. Joana va adquirir un total de disset llibres entre religiosos i de temàtica profana. També va comprar una lent per llegir que havia utilitzat la sobirana i una peça d'orfebreria de gran valor.⁶⁸

Quan residia a Castella, Joana va continuar amb les inquietuds literàries i va encarregar la traducció al castellà de «L'infern» de la *Divina Comèdia* de Dante a Fernández de Villegas, ardiaca de Burgos. Aquest, que

66. Publi OVIDI NASÓ, *Taula...*, f. I.

67. Pere BESCÓS, *Humanisme...*, p. 32.

68. Elisa RUIZ GARCÍA, «Los breviaros de la reina Católica: un signo de modernidad», a *III Jornadas científicas sobre documentación en época de los Reyes Católicos*, Madrid: Universidad Complutense, 2004, p. 225-227.

havia estat servidor dels conestables, en el proemi de l'obra, publicada el 1515, expressava que el llibre anava dirigit a Joana d'Aragó, que li havia manat traduir l'obra.⁶⁹ Es tractava de la primera edició en castellà d'una part de la famosa obra de Dante. En canvi, en català la primera traducció completa de l'obra fou feta per Andreu Febrer el 1429, que segurament Joana ja coneixia. Joana també va promocionar importants obres artístiques com ara la capella on va ser soterrada a Santa Clara de Medina de Pomar. A més, va fer reformar una capella al convent de San Pablo de Burgos on va fer construir un retaule amb dotze bustos reliquiari.⁷⁰

La néta Juliana Àngela

El conestable Bernardino moria poc temps després que la seva muller, el març de 1511. El rei Ferran, en quedar la néta òrfena tan petita, va vetllar des de llavors per ella, ja que els béns que havia d'heretar eren molt cobejats, tot i que com a dona no podia ser successora ni en els títols ni en el patrimoni familiar dels Velasco. Així, el 1510, a Saragossa Bernardino havia creat un *mayorazgo* per a la seva filla Juliana Àngela. Els béns més importants que formarien part de l'herència serien els delmes dels ports de la mar, equivalents a una renda perpètua de 300.000 maravedís, considerades les millors rendes del regne de Castella, i moltes viles i llocs, entre ells el castell de Castilnovo. Es veu que aquests béns estaven destinats al seu fill Antonio, que morí pocs mesos després de néixer, i en el seu lloc els heretà la germana Juliana. La donació era ratificada pel pare en un codicil de l'any següent, quan també nomenava tres tutors per a la nena. Un cop mort el conestable, el rei Ferran va nomenar dos tutors més: el germà i successor del conestable, Íñigo, i també el doctor Zumel, mà dreta de l'oncle de la nena, en igualtat de condicions que els tres tutors nomenats pel pare.

També en vida del rei Ferran es va concertat el matrimoni de Juliana amb el seu cosí Pedro, fill d'Íñigo, hereu dels títols i béns de la família. Es veu que un cop mort el rei Ferran el 1516, el doctor Zumel, home de

69. Cinthia HAMLIN, «La traducción...», p. 88.

70. José Antonio CASILLAS, *El convento de Sant Pablo de Burgos. Historia y arte*, Salamanca: Ed. San Esteban-Diputación de Burgos, 2003, p. 136. Alejandro GARCÍA, «Análisis arqueológico de la cripta de la capilla de las Onze Mil Vírgenes en el convento de San Pablo de Burgos», *Bolskan* (Huesca), 21 (2004), p. 146.

confiança del conestable Íñigo, i aquest mateix, van ser acusats davant del rei Carles per un dels tutors nomenats pel pare de malbaratar i apropiar-se del patrimoni de la nena. El casament de Juliana es va fer quan ella tenia només onze anys i el seu cosí vint-i-cinc, però de tota manera la nena continuava vivint amb l'oncle i aquest administrava i gaudia de les rendes de la neboda. Fins quatre anys més tard, no van arribar a un acord pare i fill sobre les rendes de Juliana.⁷¹

Dels béns que foren de la mare també n'havien pres possessió els tutors de la nena. Així, el 15 de setembre de 1512 Guillem Roig, ciutadà barceloní que havia estat al servei de Joana d'Aragó, com a administrador de la seva filla, venia a l'encant públic unes cases que aquesta posseïa al costat del carrer del Mar de Barcelona.⁷²

Juliana i el seu marit i cosí germà, Pedro, el quart conestable, van destacar pel seu paper de promotors artístics i a les seves ordres van treballar grans artistes. A més dels títols de comtessa d'Haro i duquesa de Frías, el fill del seu cosí, el rei Felip II, concedí a Juliana el títol privatiu de comtessa de Castilnovo. Aquesta en el seu codicil testamentari ordenava que les estàtues sepulcralcs que havia fet fer dels seus pares havien de ser col·locades a la capella dels conestables de la catedral de Burgos, un cop fet el trasllat dels cossos.⁷³ Els conestables no van tenir fills i al final el desig de Juliana no es va complir i les estàtues dels pares Bernardino i Joana d'Aragó es van reaprofitar i es van col·locar al frontispici del cor del convent de Santa Clara de Medina de Pomar.⁷⁴ Tant Joana com la seva filla Juliana van tenir gran devoció a les clarisses. En el cas de Juliana, l'admiració que va sentir pel seu parent Francesc de Borja, el futur sant, havia afermat més encara aquesta predilecció.⁷⁵

71. Alfonso FRANCO SILVA, «Los condestables de Castilla y la renta de los diezmos de la mar», *En la España Medieval* (Madrid), 12 (1989), p. 265.

72. ACVD, 1-72-45 (B-1).

73. Inocencio CADIÑANOS, «Felipe Bigarny, Alonso Berruguete y los sepulcros de los condestables en Burgos», *Archivo Español de Arte* (Madrid), 56, 224 (1983), p. 351.

74. Isabel COFIÑO, M. Eugenia ESCUDERO, «Nuevas aportaciones al coleccionismo español de la edad moderna: la galería de retratos de la familia Velasco», *Boletín del Seminario de Estudios de Arte* (Valladolid), 74 (2008), p. 166.

75. Álvaro CIENFUEGOS, *La heroyca vida, virtudes y milagros del grande S. Francisco de Borja*, Barcelona: Imprenta de Carlos Sopera y Jayme Ofset, 1754, p. 184.

El testament de Joana Nicolau

Joana Nicolau va sobreviure bastants anys la seva filla. Al final de la seva vida, amb una edat al voltant dels setanta anys, la trobem vivint al barri de Santa Anna de Barcelona en companyia de la seva germana Esperança, que ja era vídua d'Antoni Berenguer d'Agramunt. Els primers dies del mes de juny de 1521 es feia a casa de la noble la lectura dels testaments d'una donzella, Àngela Sorribes, i d'un clergue, Pere Ramon Coma, dels quals era marmessora.⁷⁶ Segurament, eren servidors seus que havien mort pocs dies després d'haver dictat les darreres voluntats. La coincidència dels testaments i de les morts podria ser a causa d'algun brot de pesta que periòdicament afectava la ciutat comtal.

El testament de Joana Nicolau es va redactar el 6 de febrer de 1522 i la lectura es va fer l'11 de febrer a la mateixa casa de la noble, l'endemà de la seva mort i després de les exèquies.⁷⁷ Joana Nicolau havia elegit sepultura a l'església del monestir de Sant Agustí de Barcelona, en la capella de Sant Honorat. Volia que el seu cos fos vestit amb l'hàbit de l'orde de sant Agustí i a aquest convent feia un llegat per celebrar-hi misses.

Un dels marmessors era el frare predicador Pere Joan Pahul, que també fou el confessor i executor testamentari d'Estefania Carròs.⁷⁸ L'altre marmessor era Jaume Salbà, donzell, fill dels senyors de la Bisbal del Penedès, que era vidu de Blanca de Navés, parenta d'Estefania Carròs.⁷⁹ Jaume, que havia tingut el càrrec de regent de la vegueria barcelonina, en pocs anys arribaria a importants càrrecs: conseller en cap de Barcelona i diputat de la Generalitat. Per tant, els dos primers marmessors de Joana eren persones que també havien estat molt vinculades a Estefania Carròs, cosa que ens fa deduir una relació estreta entre les dues nobles. Els altres marmessors eren clergues i parents de la testadora: Arnau Clarió, cosí seu i prevere beneficiat a l'església d'Agramunt, que havia servit la filla, i Arnau Berenguer, nebot de Joana i prevere a la Seu de Barcelona.

76. AHPB, Pau RENARD, *Primus testamentorum liber*, 5-VI-1521/14-IX-1544, f. 1r-3v.

77. AHPB, Pau RENARD, *Primus testamentorum liber*, 5-VI-1521/14-IX-1544, f. 3v-8v.

78. Teresa VINYOLES, Mireia COMAS, *Estefania...*, p. 75.

79. ACVD, 1-48-33 (C-4). Salvador FERRÉ, «Els Salbà, nissaga de la mitjana noblesa catalana d'origen bisbalenc», *Miscel·lània Penedesenca* (Vilafranca del Penedès), 11 (1988), p. 161-188.

Deixes testamentàries i hereus

Joana ordenava que se celebressin trentenaris de misses als monestirs de Sant Agustí i de Santa Anna i feia llegats a les confraries de les quals era confrayessa, com la de Santa Eulàlia de la Seu barcelonina o la de Santa Marta. També feia deixes a l'hospital de la Santa Creu, al monestir de Jesús i a l'església del Pi de Barcelona i també al monestir de Montserrat. Manava que es compressin censals per tenir encesa una llàntia els dies de festa a la capella on volia ser soterrada i una altra llàntia encesa perpètuament a la capella de la Verge Maria sobre el Portal Nou.⁸⁰ Per a l'església del Pi deixava a més 50 lliures per fer una casulla, una dalmàtica i altres complements.

Així mateix, feia llegats a les criades Eufrasina Badia i Joana Font, que havien de rebre 10 lliures cada una en el moment de casar-se. Als criats Joan Sorribes i Lluís Coromines, al metge Bartomeu Rull i al metge i apotecari Rafael Sorts els deixava pels seus serveis 6 lliures a cada un. A tots els que servien a casa seva els deixava als homes una gramalla i un caperó i a les dones un mantell i un «manto» de drap de dol, com també a Joana, que havia estat la seva criada, i al seu marit Guillem Papiol, mestre de cases. Als membres de la família d'Agramunt, tant als nebots i nebodes com als fills d'aquests, també els deixava vestits de dol per a tots.

Als fills i filles del seu difunt nebot Joan Berenguer d'Agramunt, és a dir, a Antoni, Joan, Esperança i Margarida, els deixava a cada un 50 ducats d'or, que els havien de ser lliurats en el moment de casar-se. Al fill i a la filla de la neboda Isabel,⁸¹ casada també a Agramunt, els deixava 50 ducats més per al moment de contraure matrimoni. Al seu nebot el prevere Arnau Berenguer, a més del llegat per la marmessoria, li deixava 100 lliures. A la néta Juliana, filla de Joana d'Aragó, li deixava per llegítima una quantitat més aviat simbòlica, 6 lliures. Cal tenir en compte que quan Joana féu testament la seva néta Juliana tenia només dotze anys i, tot i que estava casada amb el seu cosí, encara vivia amb l'oncle, que continuava gaudint

80. Aquesta imatge, realitzada al taller de Jaume Cascalls, es conserva actualment a l'església de Sant Jaume de Barcelona. Rosa Alcoy, Pere BESERAN, «La fortuna de Jaume Cascalls en el context gironí», *Estudi General* (Girona), 10 (1990), p. 103.

81. Al document consta el cognom del marit, Belasches, però en el testament de la germana l'escriuen *Balasch*.

de les rendes que pel testament de Bernardino corresponien a la filla. Segurament, amb el rei Ferran i la filla morts, Joana Nicolau ja no tindria gaire relació amb la néta, si tenim en compte que la nena, pel fet de ser una hereva molt rica, era objecte de la cobejança de la família paterna dels conestables de Castella.

A la seva germana Esperança li llegava la roba i mobles necessaris per a l'habitació i la deixava com a usufructuària dels seus béns i rendes. Totes les terres, propietats i possessions que tenia a la vila de Tàrrega les deixava a Antoni Berenguer, fill gran del seu difunt nebot, i també li llegava els altres béns i rendes després de morta la germana Esperança. Si aquest renebot moria o no tenia fills legítims el substituïa pel seu germà Joan, aquest al seu torn per les seves germanes i, finalment, pels fills de la neboda Isabel. Excloïa de la successió els que fossin religiosos i en cas que tots els fills i filles dels seus nebots morissin sense successió, deixava els béns per a casar donzelles del llinatge. També manava que el seu hereu donés cada any 40 sous al monestir de Santa Anna de Barcelona per a la lluminària del cos de Jesucrist. A la vegada, prohibia que les cases i altres immobles fossin venuts o alienats. Joana també pregava al seu cosí i marmessor, el prevere Arnau Clarió, que volgués dirigir i ajudar en els negocis i en tot el necessari la germana Esperança.

En el testament Joana també feia memòria que els marmessors de Ferran el Catòlic havien de pagar encara 779 lliures que restaven d'una consignació que li havia fet el rei, 200 lliures que havia de pagar el mercader de Saragossa mossèn Bordable⁸² i 300 lliures més que havia de pagar el tresorer general, també per aquesta mateixa consignació reial, que havia estat confirmada pel mateix emperador Carles. Així mateix, el seu cosí Joan Delgado, mercader de Tarragona, li devia 100 ducats d'or que havien de servir per comprar oli i que aquest encara no li havia lliurat.

82. Deu ser Vicente Bordalva, receptor pel rei a Aragó dels béns dels jueus expulsats. ACA, Cancelleria, Ferran II, reg. 3.656, f. 240r. Posteriorment, fou també nomenat receptor dels béns confiscats als heretges condemnats. Pilar HUERGA, «La hacienda de la inquisición aragonesa durante el reinado de Fernando el Católico», *Revista de Historia Jerónimo Zurita* (Zaragoza), 63-64 (1991), p. 56 i 65.

L'inventari dels béns de la casa

Tal com la testadora havia ordenat, el mateix dia de la lectura del testament també es va iniciar l'inventari dels béns que tenia a la casa del barri de Santa Anna.⁸³ El va fer el mateix notari i es conserva en un plec solt seguit de l'encant públic de part d'aquests béns. Al plec li falta el primer full, on figuraria el nom de la testadora, i per aquest motiu el document ha restat inèdit fins avui dia. Es pot deduir que es tracta de l'inventari i encant de Joana Nicolau perquè entre els compradors hi figuren el seu nebot mossèn Arnau Berenguer i Jaume Salvà, que hi consten com a marmessors. També coincideixen la data de la publicació del testament i la de l'inici de l'inventari, i, a més, entre els objectes inventariats hi ha un document de reconeixement de deute fet pels marmessors del rei Ferran sobre 769 lliures que figuraven en les darreres voluntats del monarca. Aquest deute també el feia constar la testadora en el seu testament, tot i que deia que era de 779 lliures.

Pel que fa al contingut, l'estudi de l'inventari pot donar idea del tipus de casa on vivia la dama i del mobiliari. Així, al menjador hi tenia un tinell o aparador amb diversos objectes, una taula de noguer amb frontisses i tisores i tres cadires de costelles. Un estradó amb dos calaixos, que contenien estovalles i tovallons (dits torcaboques) i una estora completaven la decoració del menjador. A la sala hi havia cinc cadires de cuir amb respatller i una taula plegable. A la mateixa estança s'hi trobaven cinc cofres que contenien roba i draps ornamentals per cobrir mobles o parets com ara bancals, cortines, catifes i una portalera amb figures procedent de la ciutat francesa de Tornay.

Un signe de la seva religiositat era l'existència d'una capella on hi havia diversos objectes valuosos, entre ells un calze d'argent i un retaule de fusta fet a Flandes que es tancava i que representava el davallament de la creu. Les tovalloles eren fetes de teles fines com el filempua. La casulla era de xamellot, un teixit fet de llana amb barreja de pèl de camell i de cabra, i diversos ornaments religiosos eren de vellut.

A la cambra on morí la noble hi havia un llit fet amb bancs i posts que s'adornava amb pavelló de cotonina i davant de llit. Sostenia cinc mata-

83. AHPB, Pau RENARD, *Plec d'inventaris*, II-1522/IX-1549, núm. 1, s.n.

lassos de llana coberts amb llençols, flassades cardades i vànoves de cotó. També hi havia coixins de fluixell (plomissol) amb coixineres de seda. Per a les parets tenia cortines negres. Un cofre petit contenia algunes joies i objectes de valor, com ara quatre culleres de plata, dos anells d'or i uns saltiris d'atzabeja amb sis senyals d'or massís. Altres objectes d'ús personal eren un ram de paternòsters de *lignum aloe* per a les penitències i un ventall de ploma negra. En un altre mig cofre inventariaren tres canelobres i un saler d'argent i quatre retaules petits de fusta que es tancaven i que tenien la imatge de la Mare de Déu. Entre les peces de vestir de la noble com la gonella, el *ropó* o el mantell destacaven les fetes amb teles de la ciutat flamenca de Courtrai o de la francesa de Cadís.

Anotaren un total de disset llibres, tretze d'ells constaven com a petits i de poca importància. Dels quatre inventariats tots eren religiosos, entre ells dos llibres d'hores manuscrits que eren fets en pergamí amb caplletres daurades, il·lustracions i tancadors d'argent. Aquests darrers eren llibres valuosos que podrien haver estat un regal de la filla a la seva mare. Per tant, Joana Nicolau sabia llegir i potser n'hauria après de jove en l'àmbit domèstic, en una família on abundaven els preveres i els notaris.

Inventari dels estris de filar i cosir

Al costat de la lectura d'obres religioses, el filar i cosir era una de les tasques que les dones benestants realitzaven a casa. En aquesta darrera activitat coincidia la major part de la població femenina, independentment de la classe social.⁸⁴ Per això, entre els béns hi apareixen estris per filar i també peces de roba per confeccionar. Així, s'inventariaven 480 rams de fil cru o canejat entre bri i estopa, dues lliures de cotó filat i diverses peces de roba de lli o de cotó. Entre els diversos estris hi havia fusos de ferro per fer cordons, una llançadora per fer vetes, debanadores de ferro, un torn de fusta de filar llana, un tornet petit per a filar cotó i pintes de pentinar lli. Joana també es dedicava a brodar, ja que havia deixat una tovallola de seda a mig fer.

84. Teresa VINYOLES, «Humanisme i educació. La socialització dels infants a Barcelona, de la segona meitat del segle XIV fins a Ferran II», *Butlletí del Centre d'Estudis Colom-bins* (Barcelona), 35 (2005), p. 20.

A la casa, a més de la cambra on morí la noble n'hi havia una altra amb una finestra que donava al carrer. Altres estances eren la cuina, el guarda-roba, una cambra al costat de la de la testadora i una altra al costat del galliner. A la part alta de la casa hi havia dues cambres més, una amb xemeneia que s'utilitzaria com una mena d'obrador, ja que s'hi trobaven quatre alambins per destil·lar, els torns per filar i les debanadores per fer les madeixes de fil.

Gestions dels marmessors

Dies després dels funerals els marmessors pagaven els llegats als servidors de la difunta, les despeses dels metges i a un candeler per la cera de la cerimònia. També signaven àpoca a Parcival de Grimaldis, mercader de Barcelona, per 160 lliures dels 50.000 maravedís que aquest havia cobrat a Castella l'octubre de l'any anterior i que en part serviren per pagar el draper.⁸⁵ Aquest devia haver fet els vestits de dol dels criats i familiars de la difunta.

El mes d'agost els executors testamentaris de Joana nomenaven procurador Miquel Camanyes, canonge de Saragossa, per rebre dels marmessors del rei Catòlic els 15.592 sous restants dels 56.123 sous i 4 diners que li devien per un privilegi del rei de 2.000 sous anuals sobre els emoluments reials. Per altra banda, també havia de cobrar de mossèn Bordable, mercader de Saragossa, 200 lliures de la mateixa consignació reial.⁸⁶

Encant públic dels béns

A partir del mes de novembre es portava a terme l'encant públic dels béns de la difunta, que fou continuat encara els mesos de desembre i, fins i tot, de març de l'any següent.⁸⁷ Sobretot se subhastaven peces i roba de llit com matalassos, flassades, coixins i llençols. També es venia altra roba de

85. AHPB, Pau RENARD, *Aprísies*, 25-II-1522/23/XII-1522, s.n., i *Manuale primum instrumentorum*, 4-XII-1521/2-V-1523, s.n.

86. AHPB. Pau RENARD, *Llibre de procures*, 13-XII-1521/19-8-1522, s.n.

87. AHPB, Pau RENARD, *Plec d'inventaris*, II-1522/IX-1549, núm. 1, s.n.

casa com estovalles, tovalloles i teixits ornamentals com estores, bancals, portales i cortines. Entre els mobles es van subhastar dues caixes, l'estrado de fusta i les tres taules, i també objectes com els alambins i la romana. A l'encant no hi figurava cap dels objectes personals de la testadora. El preu més elevat fou per un parell de llençols de quatre teles, pels quals es pagaren fins a gairebé 4 lliures.

Els Berenguer d'Agramunt, hereus de Joana Nicolau

El 1527, cinc anys més tard de la mort de Joana, la seva germana Esperança també feia testament a la mateixa casa i amb el mateix notari. Volia ser enterrada a l'església del monestir de Santa Anna en el vas on era soterrat el fill Toni Berenguer. Deixava els béns al fill Arnau durant la seva vida i després de mort aquest al nét Antoni Berenguer d'Agramunt. A les germanes d'aquest els deixava peces de roba.⁸⁸ A l'altre nét Jaume i a les nétes Esperança i Caterina, fills de la seva filla Isabel, muller de Pere Balasch d'Agramunt, també els deixava peces de roba. Esperança era vídua d'Antoni Berenguer, pagès de la vila agramuntina, que consta en el fogatge de 1497.⁸⁹

Els Berenguer d'Agramunt esdevenien els hereus dels béns de Joana Nicolau, ja que en el testament havia elegit Antoni, fill del seu difunt nebot, com a hereu. Aquest seria el que consta en el fogatge agramuntí de 1553.⁹⁰ Els Berenguer continuaren vivint a Agramunt i estan documentats al carrer de Sant Joan al llarg del segle XVII i fins al segle XVIII.⁹¹

Els cosins Clarió, una nissaga de notaris agramuntins

Els notaris Jover, àlies Clarió, estan documentats a Agramunt durant tot el segle XV, quan hi ha quatre notaris d'aquesta nissaga exercint el seu

88. AHPB, Pau RENARD, *Primus testamentorum liber*, 5-VI-1521/14-IX-1544, f. 27r-28r.

89. Josep IGLÉSIES, *El fogatge de 1497: estudi i transcripció*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1992, v. II, p. 147.

90. Josep IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981, v. II, p. 126.

91. Arxiu Històric de Lleida (AHL), Cadastre 1716, Agramunt, f. 5r.

ofici a la vila. El primer, Arnau, documentat el 1408, després Francesc el 1412, Joan entre 1419 i 1473 i, finalment, un altre Arnau entre 1458 i el final del segle.⁹²

En el fogatge de 1497, diversos membres d'aquesta família vivien a la vila. A més del prevere i del notari, anomenats ambdós Arnau Clarió, hi vivien un altre prevere dit Bartomeu i un mercader de nom Pere.⁹³ El cosí de Joana Nicolau, a qui nomena marmessor, era Arnau Clarió, prevere beneficiat a l'església d'Agramunt. Per tant, tal com ja s'ha comentat, pot ser que la mare de Joana Nicolau fos de la casa dels Clarió, o bé que una germana del seu pare s'hagués casat amb un membre d'aquesta família. Els Clarió van tenir continuïtat a la vila agramuntina i es documenten amb aquest nom fins al segle XVII. A partir del segle següent consta vivint al carrer de Sió la família Jover, que en podria ser descendent, ja que també exercien de notaris o de lletrats.⁹⁴

Conclusions

Joana Nicolau, una noia dels estaments populars de la vila d'Agramunt, a causa de la relació que va mantenir amb el rei Ferran i de la seva maternitat, va escalar socialment i arribà fins a noble. De tota manera, les coses no li foren fàcils, i durant els primers anys es van succeir els plets i les reclamacions per aconseguir les rendes que el rei li havia assignat a la vila agramuntina. La seva situació deuria millorar a mesura que la filla anava agafant rellevància social. Es comprova que el rei no es va desentendre mai del seu primerenc amor i al llarg dels anys sempre va proveir per al manteniment de la mare i la filla.

En la trajectòria de la filla Joana d'Aragó, destaca que, tot i el naixement en l'entorn humil d'una vila catalana, aconseguí, per ser filla del rei Ferran i per matrimoni, l'ascensió a dama de l'alta noblesa de Castella. Malgrat que és filla il·legítima arriba també a integrar-se en el nucli familiar del seu pare i de la cort. De bon principi, rep el reconeixement de la família reial paterna, del pare, de la tia i de l'avi, que realitzen nombroses

92. ACVD, nombrosos documents del fons de pergamins d'Agramunt.

93. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, v. 2.969, *Fogatge general de Catalunya 1497*, f. 390r-v.

94. AHL, Cadastre 1716, Agramunt, f. 22v.

provisions per assegurar-li el sosteniment i l'educació. Fins i tot, més endavant, també és ben considerada per la reina de Castella i els prínceps hereus. Destaca el paper de les dones de la família reial, primer la tia, la infanta Joana, i després la madrastra, la reina Isabel, les quals, tot i que es tractava d'una filla natural, la van prendre sota la seva protecció i la van ajudar. Fins i tot, la seva germanastra, la reina Joana de Castella, en els anys més dramàtics de la seva vida va trobar suport en Joana d'Aragó i va demostrar tenir-li la màxima confiança. En aquells anys va esdevenir per al seu pare una valuosa aliada, un paper que realitzaren sovint els fills il·legítims dels Trastàmara aragonesos. Per tant, Joana va gaudir d'una gran rellevància en vida i en els seus darrers anys va tenir un paper destacat en el cercle íntim del pare i de la germana, la reina de Castella.

Joana d'Aragó va ser educada amb cura per Estefania Carròs i mestra i alumna van mantenir una gran estimació al llarg de tota la vida. Va destacar com a impulsora i mecenes de traduccions de clàssics llatins i dels humanistes italians. També va patrocinar importants obres artístiques. Malauradament, Joana moria prematurament, tot deixant una filleta de pocs anys, Juliana Àngela, que heretà importants senyorius del pare, però que no tingué descendència.

Pel que fa a Joana Nicolau, morts ja el rei i la filla, al final de la seva vida la continuem trobant vinculada a la família agramuntina de la germana Esperança, els Berenguer, que en seran els hereus. També té el suport del seu cosí, el prevere Arnau Clarió, descendent d'una nissaga de notaris de la mateixa vila. Es comprova que, tot i l'ennobliment i el nou estatus social, Joana es va mantenir unida a l'entorn familiar i a través d'ell al lloc d'origen.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1522, febrer, 6, Barcelona

Testament de Joana Nicolau, mare de Joana d'Aragó, la filla natural del rei Ferran el Catòlic. Va ser publicat el dia 11 de febrer del mateix any, l'endemà de la mort de la dama i després de les exèquies. Deixava usufructuària la seva germana Esperança i hereu el seu renebot Antoni Berenguer d'Agramunt.

AHPB, Pau RENARD, *Primus testamentorum liber*, 5-VI-1521/14-IX-1544, f. 3v-8v.

Dona Joanna Nicholaua.

En nom [...] ⁹⁵ // ^{4r} Joana de Aragó, quòndam, filla natural del sereníssimo e Cathòlich senyor don Ferrando, quòndam, rey de Castella y de Aragó, etc., de immortal memòria, que en glòria sia. Considerant humana condició ésser a natural e comuna mort obligada, lo record de la qual a quiscú cristià és saludable, de hont som obligats per la incertitud de la hora a dispositió del present e providència del sdevenidor. Per tant, en nostra bona sanitat, íntegra e sana memòria, ordenam, fem y disponem nostre testament o darrera voluntat.

E, primerament, comanam la nostra ànima al seu creador, al qual plàcie per la clemència aquella acollir en la glòria celestial de paradís. E ab lo present los nostres fem, posam y elegim marmessors y de aquest testament o darrera voluntat nostre exequutors, los reverend mestre Pere Joan Pahul del orde de predicadós de Barcelona, lo honorable mossèn Jaume Çalbà, donzell, en la dita ciutat de Barcelona domiciliat, mossèn Arnau Clarió, prevere en la vila de Agramunt beneficiat, cusí nostre, criat de la dita senyora dona Joana de Aragó, filla nostra, e mossèn Arnau Beranguer, prevere, nebot nostre, en la Seu de Barcelona beneficiat. Als quals donam y conferim plena facultat y potestat, que si a nós convindrà morir ans que altre facam o ordenem testament, ells dits reverends e honorables marmessors

95. *Falten tres línies del text pel mal estat i el trencament del paper a la part inferior de tots els fulls.*

nostres exequescuen e complescan aquest nostre testament o darrera voluntat nostre. E si, per ventura, tots los dits reverend e honorables marmessors nostres en aquestas coses exequutores no volran o no poran personalment entrevenir, almenys volem e ordenam que los dits mossèn Arnau Clarió y Arnau Berenguer, tots dos, hy entrevinguen y aquest nostre testament cumplen e exequescan com desús per nós trobaran descrit, dispost e ordenat.

E, primerament e abans de totes coses, volem y manam que totes les injúries nostres, a la restitució de las quals nós siam tenguda e obligada, sien restituhides e tots los nostres deutes que deurem sien pagats breument, simplement, sumàriament y de pla, sens strèpit e figura de juy, segons Déu y bona consciència, la sola veritat del fet atesa, així com millor dits deutes e injúries se poran mostrar o provar per testimonis, instruments o altres legítims documents.

Elegant nós la sepultura al nostre cors fahedora en la església del monastir de Sanct Augustí de Barcelona en la capella de Sanct Honorat de [dita esgl]lésia. E per quant molt affectam que lo nostre cos sie vestit [amb l'hà]bit del dit orde de Sanct [Augu]stí, per ço prenem nós aquell [...] al reverend prior [del m]onastir y convent de aquell [...] ⁹⁶ // ^{4v} segons se acostuma bé, degudament e honradament com se pertany a tota coneguda dels dits reverend e honorables marmessors nostre. Prenent nós per la ànima nostra, sepultura fahedora y los legats pios davall escrits persolve-dors, sinquanta liures de moneda barcelonesa, de las quals volem y manam que en continent lo òbit nostre sie seguit y lo més prest fer se puga, sien celebrats en lo dit monastir de S[ant] Augustí tres trentenaris quiscú de ells de trenta-tres misses vulgarment dites de sant Amador. Ítem, altres tres trentenaris en lo dit monestir de predicadors. Ítem, altres tres trentenaris en la església del monestir de Sancta Anna per la ànima nostra e de tots los defunts, per celebració y charitat de quiscú de aquells volem sien donats trenta-tres sous de la dita moneda. Ítem, leixam de ditas sinquanta lliures a sancta Eulàlia de la Seu de Barcelona, deu sous barcelonesos. Ítem, leixam a sancta Eulàlia emèrita, de la qual som confrarissa, altres deu sous y tot lo que-s mostrarà nós deure a la sua confraria. Ítem, leixam al hospital general de Sancta Creu de Barcelona altres deu sous. Ítem, leixam al monestir de Hierusalem altres deu sous. Ítem, leixam al monestir de la Verge Maria de Montserrat altres deu sous y barcelonesos. Ítem, leixam a la església del Pi per dret de parrochianatge, sinch sous barcelonesos. Ítem, deixam a quiscú dels dits reverend e honorables marmessors nostres per càrrech de la dita marmessoria, vint sous. E si fetas y complides totes les damunt dites coses, alguna cosa hy restava e bastava per a instituir algun aniversari perpetuament celebrador per la ànima nostra y de tots los defunts, volem aquell sie instituhit en dita església de dit monestir de Sanct Augustí, perpetuament celebrador quada any tal dia qual a nós convindrà morir,

96. *Falten tres línies del text.*

segons dits reverend e honorables marmessors nostres coneixeran ésser fahedor o en celebració de misses o coses pies, si los plaurà que sie convertidor. E si manchave alguna cosa per a fer hy complir lo que per la dita ànima e sepultura nostra nós havem pres, volem que dels altres béns nostres hi sie fet degut cump[li]ment.

Dels altres emperò béns nostres, leixam e legam a la dita església de la Verge Maria del Pi sinquanta liuras barceloneses, les quals volem sien convertides en una casulla de cetí carne[sí] o morat e unas diumatichas, pali e tovallola per al Evangelí, per lo que bastarà si ja donchs ditas coses en nostra vida havem fetas. E si per ventura, les dites sinquanta liures en altres coses en [les] que més pus fossen [necess]àries en alguna manera [per qualsev]ol rahó, causa o con[di]ció ...]97//5r Ítem, volem y manam que de dits nostres béns sien smerçades dotze lliuras barcelonesas en censal mort o altra perpètua renda en loch tuto y segur, les qual com smerçades seran volem que sien per dits marmessós nostres assignades al dit monestir de Sanct Augustí e convent de aquell per a instituir una làntia en dita cappella de Sanct Honorat e fer cremar aquella los dies de diumenges e festes. Ítem, deixam a la Verge Maria de sobre lo Portal Nou, vint y quatre lliures barceloneses convertidores per dits honorables marmessós nostres en compra de censal mort o altre perpètua renda, a opps de la sua capella, e per a fer cremar perpetuament una làntia de nit y de dia davant la dita Verge Maria. E si per ventura, les dites vint e quatre lliures per a la institució o fundació de dita làntia no bastaven, volem que de dits nostres béns hy sie fet degut compliment. Ítem, leixam al monestir de Jesús del territori de Barcelona, deu sous barcelonesos. Ítem, leixam a la confraria de Sancta Martie de la qual som confrarressa, sinch sous barcelonesos y lo que's mostrarà ésser a dita confraria per nós degut. Ítem, leixam a na Eufrazina Badia, criada nostra, ultra lo que de la sua despesa a nós és degut, per tots serveys per ella a nós fets, deu lliures barceloneses, si al dia del nostre òbit en nostra casa e servey serà, e les quals volem li sien dades en col·locatió de matrimoni, e no abans. Ítem, leixam a na Joana, filla d'en Joan Font de Sanahuge, ultra lo que li serà degut de la sua soldada, altres deu lliuras barcelonesas, les quals li sien dades en col·locatió de matrimoni, e no abans. Ítem, leixam a mossèn Joan Sorribes, àlies Grau, familiar nostre, per tots servicis per ell a nós fets, sis liures barcelonesas. Ítem, leixam a Luys Coromines, per lo semblant familiar nostre, per tots servicis altres sis lliures barceloneses. Ítem, leixam al reverend mestre Barthomeu Rull, metge nostre, en compensa de tot salari y servey, altres sis lliures barceloneses. Ítem, leixam a mestre Raphael Sorts, apothecari y metge nostre, en recompensa de molts treballs per nós ha supportats, altres sis lliures barceloneses. E més, volem que li sien pagades e satisfetes totes les medecines que ell dirà per nós li són degudes e que de tot sie cregut de sa simple paraula. Ítem, leixam a quiscú qui en lo dia de nostre òbit se

97. *Falten tres línies del text.*

trobarà en nostra casa e servey, si serà home, una gramalla e caperó y, si serà dona, un mantell y manto de drap de dol setze de nombre, ultra lo [que h]avem ja deixat. Ítem, deixam a Pere Coromines, fill de dit Luys Coromines, un sayo de dol del dit drap. Ítem, deixam a na Joana Papiola, muller d'en Guillem Papiol, mestre de cases, òlim criada nostra, un mantell e un robó e a dit son marit una gramalla y [caperó] de dit drap de dol. Ítem, volem y manam que la dona na Joana Beranguera, muller relictà de [Joa]n Beranguer, quòndam nebot nostre de la dita [vila de] Agram[unt, els] fills y filles sien vestis del damunt dit [...]⁹⁸ a Ysabel [... de la] //^{5v} vila de Agramunt y dita sa muller y llurs fills sien tots vestits [del] mateix drap de dol setze de nombre. Ítem, leixam a dit mossèn A[rnau] Clarió y Arnau Beranguer, ultra lo legat de dita marmessoria, [cas]cú de ells un vestit de dol del predit drap e a Ferrando, criat de dit mossèn Clarió, leixam una gramalla y caperó del dit drap. Ítem, leixam a Antoni Beranguer, fill de dit quòndam Joan Beranguer, nebot nostre, y de la dita madona Joana Belaguera, sinquanta ducats de or moneda barcelonesa, los quals volem li sien donats quant se casarà y no abans. Ítem, leixam a Joan Beranguer, germà seu, altres sinquanta ducats de or de dita moneda, los quals per lo semblant volem li sien donats quant se casarà y no abans. Ítem, leixam a na Sperança y Margarida, donzellas, filles de dit quòndam Joan Beranguer, cent ducats de or de la dita moneda, ço és a quiscuna de aquelles sinquanta ducats, los quals volem los sien dats en lo contracte de lur matrimoni y no abans. Ítem, leixam al fill y filla de la dita madona Ysabel Belasches, neboda nostra, quant contrauran lur matrimoni y no abans, cent ducats de or de dita moneda, és a saber, a quiscú de aquells sinquanta ducats. Ítem, leixam a dit mossèn Arnau Clarió, ultra les preditas cosas, cent lliuras barcelonesas. Ítem, leixam a dit mossèn Arnau Beranguer, nebot e marmessor nostre, ultra lo que li havem deixat, altres cent lliuras barceloneses. Ítem, a la il·lustre senyora dona Juliana, néta nostra, filla de la dita molt il·lustre senyora dona Joana de Aragó, quòndam, filla nostra, per tots drets a ella en béns nostres pertanyents, sis lliures barceloneses, en les quals a nós hereva instituhim. Ítem, leixam a la dona na Sperança Beranguera, germana nostra, les robes y aynes que seran necessàries per ha sa habitació, a coneguda dels dits honorables marmessors nostres a totes ses voluntats liberament fahedores, no obstant sia de sa vida natural tant solament per nós hereva desús instituhida. La nostra emperò heretat e cases, és a saber, e terres, propietats, honors y possessions existents e les quals havem e a nós pertanyen en la vila de Tàrrega e territori de aquella ab tots sos drets e pertinències sues e càrrechs que fa e aquells obligada és, leixam y atorgam al dit Antoni Beranguer, si al dia del nostre òbit viurà, e si al dia del òbit nostre no viurà o viurà e morra quant que quant sens infants, so est, liberis hun o molts de legítim e carnal matrimoni procreats, en dits casos y quiscú de aquells les dites coses totes

98. *Falta una línia i mitja de text.*

y singles sien e pervinguen a dit Joan Berenguer, germà seu, si les hores viurà, e sinó viurà o viurà y morra quant que quant sens dits infant o infants, so est liberis hun o molts de legítim e carnal matrimoni procreats, en dits casos e quiscú de [aquells] volem y manem que la dita nostra he[ret]at y béns s[ien y] venguen [a Sp] erança y Margarida, german[es] lurs, huna, és a sab[er, après altre] ab los mateixos pactes, forma, vincles e condi[cions ...] les dites Sperança e Margarida [...] en dit cas les predites //6^r coses leixam e pervenir volem als fills y filles de dita madona Ysabel Belasches, neboda nostra, ab los mateixos vincles, formes e condicions que desús és dit, servat entre aquells orde de primogenitura, los mascles a les fembres tostemp preferint. E si tots morien sots la damunt dita forma, volem la damunt dita heretat e béns nostres pervenir a les coses pies per nós desús ordenades e instituhides.

En tots los altres emperò béns nostres mobles e immobles haguts y per haver, drets, béns y accions quinsevulla que sien e ahontsevulla, fem e instituhim a nós hereva universal la dita madona Sperança Beranguera, germana nostra, muller que és estada del honorable en Toni Beranguer, quòndam, de la damunt dita vila de Agramunt, en nostra companyia estant, de sa vida natural tant solament. Volents, manants e ordenants per conservatió de la dita nostra universal heretat e a dit effec-te que los dits reverend e honorables marmessors nostres en continent lo nostre òbit sie seguit sensa fatiga y requisitió de la dit hereva nostre ni de algú dels substitu-hits davall scrits ne de altre qualsevol persona, jutge o cort, per facultat e potestat que ab lo present los donam y atorgam, apprehengan ab benefici de inventari tota la damunt dita nostra universal heretat. E no res menys, demanem exhigescan, recobren e rebin e demanar, exhigir, recobrar e haver de qui's pertangue puguen, totes les quantitats e peccúnies que tant en virtut de les nostres reals consignacions e assignacions com altrament a nós són e seran degudes. E de aquellas, àpochas de paga e rebut e fins absolutions, quietances e diffinitions, y encara per qualsevol títol o causa cessions, ab tot effecte, facen e fermen. E lo que en peccúnia nombra-ra o renda no consistera e per nós desús legat no serà, tant or, argent com altres coses, acceptades les cases nostres en les quals de present habitam, al encant públich al més donant vene. Los comprador o compradós en possessió corporal o quasi posen e induhescan de evicció prometten e per la dita evicció e en altra manera los béns nostres obliguen, los preu o preus e altres qualsevol quantitats de peccúnies reben, les àpochas fermen. E sobre les dites coses si mester serà qualse- vol instruments de vendas e alienacions ab aquells, és a saber, pactes, pactions, stipulations de béns, obligations, renunciacions, juraments e altres qualsevol clàu- sules e cauteles que en contracte de compra e de venda fet se requirescan, facen e fermen. E les quantitats de peccúnias que procehidas ne seran ensems ab la quan- titat de peccúnia que en nostra casa e heretat se trobarà, [hagen] a deposar e de fet la deposen en la Taula del Cambi o de[pòsits de] dita ciutat de Barcelona. E pagats

primer los legats [...] ⁹⁹ // ^{6v} quantitats de peccúnie que en la dita taula de la dita nostra here[tat] restarà e en dita taula se trobarà, ensems ab les altres quantitats [de] peccúnia que de dites nostres reals consignacions a nós són degudes e deuran y en altra manera se pagaran axí com se pervindran, hag[en] a smerçar los dits honorables marmessors nostres, e de fet les smercin, en censal o censals morts o altres qualsevol perpètuas rendas en loch tuto y segur a tota lur cognitió. Per quant nós a dits honorables marmessors nostres, en e sobre les ditas cosas totes y sengles, plena donam y conferim facultat e potestat ab libera e general administració, axí pròpriament com si nós visquéssem fer porien. Esmercades e convertides les peccúnias de la damunt dita nostra heretat en compre o compres de dits censal o censals o altres rendas com desús és dit, la dita madona Sperança Berenguera hereva e germana nostra tant quant naturalment viurà, prenga, culla y reba les annuas pensions de dits censal o censals, e los fruyts de la dita nostra heretat seus propis faça. Entretant emperò que dits censals se tardaran a smerçar e fins hy hage competent renda per sustentatió de sa vida, volem e manam que sie provehida e alimentada bé y degudament dels béns y peccúnias de la dita nostra heretat e açò fins a tant sie smerçada competent quantitat, de la qual los fruyts o rendas basten per a prestar-li los necessaris aliments. E après no res menys, prenga, culla y reba tota la renda e fruyts de la dita nostra universal heretat axí com smerçar se sdevindrà de sa vida naturals tant solament com desús és disposat. E après òbit seu, substituhim a ella e a nós hereu universal instituhim, tant en los fruyts com encara propietat de la dita nostra heretat, lo dit Antoni Beranguer, fill de dit Joan Beranguer, quòndam nebot nostre, e de madona Joana, muller sua, si les hores viurà e a nós hereu serà. E si les hores no viurà o viurà e a nós hereu no serà, per ço que non volrà o no porà, e ahont a nós hereu serà e morra quant que quant sens infant o infants, id est, liberis hun o molts de legítim i carnal matrimoni procreats, en dits casos y quiscú de aquells substituhim a-n aquell e a nós hereu universal instituhim en Joan Beranguer, germà seu, si les hores viurà e a nós hereu serà. E si les hores no viurà o viurà e a nós hereu no serà, per què non volrà o no porà, e ahont a nós hereu serà e morra quant que quant sens dits infant o i[nfants, id est] liberis hun o molts de le[gítim] e carnal ma[trimoni procreats ...] ¹⁰⁰ // ^{7r} altre ab los matexos pactes, forma, vincles e conditions que desús és dit. E si per ventura, totes morran sots la dita forma, substituhim a-n aquellas y a quiscuna de aquellas y a nós hereus universals instituhim los fills e filles de la dita madona Ysabel Belasches, neboda nostra, hun, és a saber, après altre, servat entre ells orde de primogenitura, los mascles a les fembres tostems preferint. Als quals y a quiscú de aquells semblants fem y posam institucions e substitucions que havem fetas y posadas al dit Antoni Beranguer,

99. *Falten tres línies de text.*

100. *Falten dues línies de text.*

hereu nostre¹⁰¹ desús instituhit, en favor dels substituhits. E si tots morran sots la dita forma, volem y manam que les rendes e fruyts de la damunt dita nostra heretat per amor de Déu sien dades o dats per dits honorables marmessors nostres, si viuran, e si no viuran per los qui per lo reverendíssim bisbe de Vich per defecte dels mort o morts en loch de aquell o aquells posats o surrogats seran o quada any per aquells assignats, a fedrines pobres de nostrou linatge casadores. E si ultra lo que serie necessari per a ditas fadrinas pobres de dit nostre linatge casadores, hy bastava competent renda per a instituhir algun benefici o celebració de misses, volem que tot sie fet segons a dits honorables marmessors nostres los serà bé vist ésser fahedor, la consciència de aquells en açò encarregant. E més avant, provehim e manam que si algú dels dits nostres hereus serà en sacrats ordes constituït o en algun orde de religió profés, no volem aquell tal succehesca ne succehir puga en la dita nostra heretat e béns en virtut de las ditas institucions e substitucions o alguna de aquellas, per quant aquell tal en sacrats ordes constituït o algun orde de religió profés en la dita successió de la nostra heretat no·l cridam, ne cridat ésser volem ni entenem, ans volem y manam que en dit cas se hage a fer degut trànsit als hereus a ell per nós més prop instituhits, segons forma, sèrie e tenor de dit nostre testament e per nós desús és ordenat. Provehim no res menys y declaram ésser nostre intenció e voluntat per evitar caducitat que les dites institucions e substitucions entenem a fer e posar a quiscú dels dits hereus nostres en favor dels fills de aquells, que si e quant la dita nostra universal heretat en virtut de dites institucions e substitucions se sdevindrà pervenir a les dites coses pies per nós desús instituides, e en dit cars hy sobreviuen dits infant o infants, id est, liberi de algú de dits nostres hereus, qui en temps de la sua successió, e aquella en ell havia loch, fos ja mort, volem no res menys en dit cars que aquells tals infant o infants en la dita nostra universal heretat hy puguen succehir, de fet hy succehescan per dret de la present provisió e declaració posat per nós, [...] ¹⁰² havent loch a a[que]lls al[tres] //7^v mateixos pactes e condicions, a nós hereus universals instituhim, hun, és a saber, après altre, servat entre ells orde de primogenitura, los mascles a les fembres tostems preferint. Volem més avant e ordenam que quisvulla qui sie de nós hereu universal done y eroge a la església del monastir de Sancta Anna de Barcelona sengles anys per a ops de la luminària del preciós cors de Jhesuchrist de dita església, quoranta sous moneda barcelonesa, los quals havedós per dita església e rebedors en e sobre les dites nostres casas en què estam, per dret de legat assignam perpetualment e consignam ab pacte e facultat que puga aquells rembre, e quitant, dant e pagant quaranta lliures barcelonesas. E més avant, perquè volem les ditas casas nostres e tots los altres béns immobles que sien e pervengan als dits hereus nostres, hun après altre segons

101. *Segueix universal ratllat i desús afegit a la interlínia.*

102. *Línia inintel·ligible pels forats i el mal estat del paper.*

per nós desús és dispost e ordenat, en cars que senza dits fill o fills aquell o aquells morir se sdevenga, per ço prohibim als dits hereus e legataris nostres e a quiscú de aquells, de dites cases e altres béns nostres immobles venditió, distracció o alienatió e de lonch temps locatió e altre qualsevol contracte que sàpia alienatió o que en frau de alienatió se seguís o presumir se puga. E si lo contrari se feya, volem res no valer e ningun effecte haver e ésser hagut per no fet, si ja donchs la dita nostra heretat en virtut de dites institucions e substitutions per nós disposades fos pervenguda a la dita causa pia per nós desús instituhida, e leshores sie en facultat e potestat de dits nostres marmessors vendre o alienar aquellas o aquells segons los serà bé vist o apparrà ésser fahedor, dita prohibitió per nós desús feta en res no obstant. E més avant, per millor conservar las propietats de dita nostra heretat e de les coses pies per nos instituhides, provehim e manam que si algú o alguns de dits censal o censals en algun temps luhir o redimir se sdevindrà, que los preu o preus de aquell o aquells se hagen a depositar en la dita Taula del Cambi o depòsits de la present ciutat de Barcelona y de aquella levar no's puga senza altres smerç o smerços fahedós per quada hun, a quí respectivament se sguardarà e pertenyerà en loch tuto y segur, e açò tantes vegades quantes lo cars se sdevindrà, a coneguda dels dits honorables marmessors nostres o la maior part de aquells. E[sp]e[ci]alment, en quant en nós és affectadament, pregam lo dit mossèn Arnau Clarió, cusí e marmessor nostre, que per charitat de Déu e amor nostre, dita madona Sperança Beranguera, germana e hereva nostra, vulla dirigir e en totes coses ai[udar] patrocinant, [affa]vorir, e en la direcció de sos negocis e tot [lo més] necessari [...].¹⁰³

Aquesta és la da[rrera] voluntat nostra, la qual [...] fermam e¹⁰⁴ valer volem per [dret] de testament. E si per ven[tura no] val o no valrà [per dret] //^{8r} de testament, almenys volem que aquella valega e valer puga per dret de codicils, nuncupatiu o altre qualsevol spècie de darrera voluntat que millor de dret valer e tenir porà. E de la qual volem sien fets e liurats tants originals testaments, clàusules e transumptos als dits hereus, legataris e a quiscú de aquells o a altres qualsevol persones, qui en açò interès hi hagen, quants al notari davall scrit seran vists ésser donadós e liuradors.

E més avant, per més clarícia de la dita nostra heretat posam a memòria que a nós són degudes y se deuen pagar per los senyors marmessors testamentaris de dit rey Cathòlich set-centas setanta e nou lliuras barcelonesas, restants a pagar de maior quantitat a nós deguda en virtut de una real consignatió per lo dit rey Cathòlich a nós feta. Ítem, nos són degudes dos-centas lliuras per rahó de dita real consignatió, e les quals se tenen a pagar per mossèn Bordable, mercader de Çeragossa. Ítem, nos són degudes per lo thesorier general e o son loctinent tres-centas

103. *Falten dues línies de text.*

104. *Segueix valer afegit a la interlínia.*

lliuras barcelonesas en virtut de dita nostra real consignatió y confirmatió de aquella feta per la sacra cesàrea magestat. Ítem, nos deu Joan Dalgado, mercader de Tarragona, cusí nostre, cent ducats de or, los qualls li comanàrem per a comprar olis y de ell cosa alguna nunqua havem rebuda.

Actum est hoc Barcinone, sexta die mensis februarrii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo.

Signum, Joanne Nicholauae, testatricis predictae, que hoc nostrum testamentum laudamus, concedimus, facimus et firmamus.

Testes vocati et rogati firme huius testamenti sunt: venerabilis Jacobus Sitjar, canonicus monasterii Sancte Anne Barcinone, Jacobus Banús, studens in artibus Campi Tarrachone et Petrus Canyonissar, coralerius, civis Barcinone.

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo, die vero martis, undecima mensis februarrii, intitulis, cum nobilis domina Joanna Nicholaua, que fuit mater illustris domine Joanne de Aragonia, quondam, filie naturalis serenissimi ac potentissimi domini nostri domini Ferdinandi, regis Castelle et Aragonum, etc., quondam divi recordii, vitte sue natura die precedenti finem fecisset et corpus suum dicta undecima die predictorum mensis et anni cum debita ac solemni exequiarum funeratione ecclesiastice traditum esset sepulture. Fuit propterea publicatum suum ultimum testamentum in domo proprio ipsius nobilis defunctae quam dum in humanis agebat in vico Sancta Anna [Barcinone], instantibus et requirentibus ac dictam publicacionem [...] promulgari petentibus, honorabili [...] Jacobo [Çalbà], domicello Barcinone, [...] Arnaldo] //8^v Cleriò et Arnaldo Beranguer, presbiteris, dicte nobilis domine defunctae manumissoribus, presentibus honorabilis viris dominis Vi[...] Sorts, presbitero, in ecclesia Barcinone beneficiato, et Joanne Navés, domicello Barcinone domiciliato, pro testibus ad hec vocatis specialiter et assumptis.

2

1522, febrer, 11. Barcelona

Inventari dels béns de la noble difunta Joana Nicolau. S'inicia el mateix dia en què es publica el seu testament i s'acaba dos dies després, el 13 de febrer. Hi consta una escriptura feta pels marmessors del testament del rei Ferran el Catòlic en la qual declaren que en aquest document es feia memòria d'un deute de 769 lliures.

AHPB, Pau RENARD, *Plec d'inventaris*, II-1522/IX-1549, núm. 1, s.n.

[A la cuina].¹⁰⁵

- Ítem, sis plats petits de Melica.
- Ítem, XI scudeles de terre pintades.
- Ítem, quatre plats blancs.
- Ítem, uns ferros grans de ferro.
- Ítem, tres asts de ferro cominals.
- Ítem, tres talladós de fusta.
- Ítem, tres culleres de fusta.
- Ítem, una sort de olas de terra.
- Ítem, un morter de terra ab sa mà de fusta.
- Ítem, un plat vernissat per scalfar la carn.
- Ítem, una librela petita.
- Ítem, altres ferros de ferro petits.
- Ítem, dues calderes de aram, la huna gran, l'altre petita.
- Ítem, una tassa de aram gran.
- Ítem, una tassa de aram senblant a la prop dita.
- Ítem, dos cossis o bugadés.
- Ítem, un morter de pedra.
- Ítem, un gran caxabanch sotil.
- Ítem, un assador o rostidor de ferro.
- Ítem, un cànter de coure ab son cubertor y dues mans.

En lo menjador de dita cassa.

- Primo, un tinell o parador de fusta de àlber.
- Ítem, una¹⁰⁶ concha petita ab tes peus de coure bollonadats.
- Ítem, un cànter de coure gran ab son cubertor y dues mans de coure.
- Ítem, dos cantarets petits de coure.
- Ítem, tres cadires de costelles.//
- Ítem, una taula¹⁰⁷ de fusta de noger ab fronsisses y tissores.
- Ítem, altre taula petita ab fronsisses.
- Ítem, una stora valenciana obrada, cominal.
- Ítem, un stradó ab dos caxons, ab panys y claus. En lo hun caxó dels quals trobam le següent:
 - Ítem, unas stovalles scacades casolanes, cominals.
 - Ítem, altres stovalles de genesta, bones.
 - Ítem, unas altres stovalles scacades, bones.
 - Ítem, altres stovalles scacades, bones.

105. *En el document hi falta el primer full.*

106. *Segueix conca ratllat i concha afegit a la interlínia.*

107. *Segueix de fusta ratllat.*

Ítem, altres stovalles scacades de¹⁰⁸ drap de casa.

Ítem, altres stovalles scacades, bones.

Ítem, vuyt torcabocas entre bons i cominals.

Ítem, quatre tovalles de axugar las mans de drap de casa. En lo altre caxó trobam lo segent:

Ítem, una sistella de verga blancha, bona.

Ítem, dues libreles de terra petites.

Die mercuri, XII mensis februaryi anno predicto.

En la cambra major sala.

Primo, un cofre o caxa de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual a trobat lo segent:

Ítem, un pavalló de drap de compre ab la camisa de drap de casa, ab lo pom daurat de punyera.

Ítem, altre pavalló de cotonina ab camisa sense pom.

Ítem, una flassada cardada¹⁰⁹ blancha ab listes blaves y vermelles.

Ítem, un paper en lo qual y és pintada Roma.

Ítem, sis pap[e]rs en los quals stan scurpides moltes coses.

Ítem, un drap de romay pintat de flors, bo.

Ítem, sinc pessets de cortines d'estamet pintades de diversos animals ja oldanes.//

Ítem, altre ferro semblant al predit en lo qual trobam lo segent:

Primo, tres-cents y trenta-quatre rams de fil ja canejat entre bri i stopa.

Ítem, un coxí de fluxell sense cuxinera.

Ítem, dos banchals de romay bruts cominals.

Ítem, tres banchals petits de matexa obra.

Ítem, dos draps de romany de pradaria, grans.

Ítem, altre cofre ab pany y clau semblant als predits, dins lo qual trobam lo segent:

Ítem, deu parels de lansols y quatre de drap de casa, bons.

Ítem, set parels de lansols de tres telas entre drap de casa y de compre.

Ítem, divuit parels de tovalles noves de drap de casa, bones.

Ítem, tres tovalloles de drap de casa noves, estan en peca.

Ítem, sinc canes y set palms de torchaboches nous, estan en peca.

Ítem, quatre tovalles de jenesta molt primes y larges, bones.

Ítem, una tocha de camí de drap de casa prim molt bona de tenguda de dues canes y dos palms.

108. *Segueix stopa ratllat.*

109. *Segueix blanca ratllat.*

- Ítem, dues dotzenes y vuit¹¹⁰ torchaboches molt primms y petits, bons.
Ítem, decet torchaboches de jenesta, bons.
Ítem, deu mandils ho machadós de drap de casa, bons.
Ítem, dotze tovalloles de drap de casa, petites.
Ítem, altre cofre de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual trobam lo segent:
Ítem, dues catifes castellanés molt bones.//
Ítem, una flassada cardada de la forma major, molt bona blancha.
Ítem, una catifa de tres robes, bona.
Ítem, altre catifa de tres rodes.
Ítem, una portalera francesa de Tornay ab vuyt o nou figures, sotil, gornida de tela blancha.
Ítem, altre portalera praderia gornida de tela blancha.
Ítem, dos draps predaria ab diversos animals, bons.
Ítem, altre cofre de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual trobam lo següent:
Primo, una vànova de cotó de la forma mitjana ab pinyes ho roses.
Ítem, altre vànova de cotonina castellana de la forma mijana ab lassos, bona.
Ítem, altre vànova de cotonina bona ab molta manera de obras, de la forma major.
Ítem, altre vànova de la forma major ab roses, bona.
Ítem, altre vànova de la forma menor ab puntes, bona.
Ítem, trobam en la dita sala sinc cadires de cuyro ab respallés, noves.
Ítem, una taula plegadissa sense petges, és de fusta de àlber.
- En la capella de dita casa.
Primo, un altar de fusta ab petges de fusta.
Ítem, un cubertor de tela blancha.
Ítem, tres tovalles scacades brutes.
Ítem, un palit de tela de Alamanya vermella ab una creu, folrat de tela negra.
Ítem, altre palit de tela pintat, de ximellot, de vermell y vert ab lo nom de Jesús.//
Ítem, dos canalobres de leutó, bons.
Ítem, un retaula de fusta ab lo devallament de la creu, obra de Flandes, y se tanca.
Ítem, un retaula ab lo imatge de nostre Senyor.
Ítem, una varònica pintada ab una taula.
Ítem, un fust petit en lo qual és pintada sancta Bàrbara.
Ítem, altre retaula de tela gornit, de fusta, ab lo imatge de Nostre Dona.

110. *Segueix tovalloles ratllat.*

Ítem, una ara de dit altar, és de pedra de mabre molt bona.

Ítem, tres peces d'estora valencianes bones.

Ítem, una catifa de tres rodes.

Ítem, un faristol de tertia petit.

Ítem, sinc copons de cuyro sotils.

Ítem, un parament de camís, són de vellut carmasí ja usat.

Ítem, una tovallola de dar pau de filanpua ab lista de ceda groga.

Ítem, una tovallola petita quadrada de filanpua encamisada de ceda de grana.

Ítem, un mig cofre de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual trobam lo

següent:

Ítem, primo un calzer de argent ab sa patena, bollonat al mig, y en la patena ha una rosa al mig daurada.

Ítem, una tovallola en la qual era ambolicat lo calze.

Ítem, una altre tovallola de dit calze.

Ítem, una casulla de ximellot morat ab una creu de vellut carmasí.

Ítem, stola y maniple de vellut carmasí.

Ítem, un canit y amit de drap de casa.

Ítem, una altre casulla de tela de Flandes vermella ab la creu blava y folrada verda.//

Ítem, stola¹¹¹ y manipla de la matexa tela.

Ítem, un amit, camíc y sinyel.

Ítem, altre casula de cotonina virgada blancha ab sriza descusida.

Ítem, un cuxinet [d]e setí carmesí.

Ítem, un misal de stampa de Roma.

Ítem, una garnatxe.

Ítem, una capsas de òsties.

Ítem, un perel de canadelas de vidra.

Ítem, un pali de filanpua ab listes de ceda moradas y negras.

En la cambra al costat de la dita casa, hont dita nobla finí sos darrés dies.

Primo, un mig cofre ferrat ab pany y clau, dins lo qual trobam lo segent: una scriptura en paper autenticada y qui's pertanya s[o]ts signada, continent declaratió feta per los senyós testamentaris del rey don Farando, que en glòria sia, per les set-centes sexanta y nou liuras, de las quals en dit testament és feta memòria.

Ítem, una capsas petita y cubertor en la qual ha IIII culeres argent de.

Ítem, dos anels d'or.

Ítem, uns psaltiris de atzebela ab sis senyals de or macís fets del modo del saltiri.

Ítem, quatre fusos de ferro per a fer cordons.

111. *Segueix de la matexa tela ratllat.*

- Ítem, una boca de vallut negra castellana.
Ítem, un ram de paternostres menuts de lignum olue de X palms de larc.
Ítem, una capceta de ploma de pagó.
Ítem, una davant lit de tela de compre ab XII listes de grana stretetas.//
Ítem, una varònicha romana pintada en ceda prima.
Ítem, dues cuxineras brodadas de ceda negra, sotils.
Ítem, quatre cuxineras brodades de ceda grana.
Ítem, tres cuxineras petites obrades de ceda de grana.
Ítem, una cuxinera gornida de lista negra, sotil.
Ítem, dues tovalloles obrades de grana ab drap de compre, y la una no és acabada de obrar.
Ítem, altres dues tovalloles obrades de ceda negra, ampletas.
Ítem, un tocabocho petit obrat de ceda negra.
Ítem, una tovallola streta de filampua ab flochadura blanca.
Ítem, un vantal de ploma negra.
Ítem, una altre capceta de fusta quadrada, dins la qual y ha una capceta ab molts paparets de relíquies.
Ítem, un lis ab una lansadora per a fer vetes.
Ítem, dues liures y sinch onzes de cotó filat.
Ítem, dues coxineras obrades de ceda negra, sotils molt tacades.
Ítem, unes ores romanes scrites de ploma en pregamí de molt bona letra, hystoriades molt noblament, ab les cubertes negras, ab los tancadós de argent, hay moltes capletras daurades.
Ítem, altres ores per lo semblant romanes, scrites en pregamí, historiades, ab capletras dauradas, ab les cubertes verdas y los tancadós d'argent, molt belas, sobredaurades.
Ítem, un altre mig cofre de fusta de àlber ab pany y clau, en lo qual trobam onze parells de lansols de tres telas entre bons y dolents, y hay hun qui no té sinó dues teles.
Ítem, dues tovalloles de drap de casa stretas, bonas.
Ítem, sis coxineras lises entre bones y dolentes.
Ítem, tres torchaboches e un axugamans granet.
Ítem, un cofre de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual trobam lo segent qui ere://
Ítem, dos cossos, la hun de saya y l'altre de drap, lo de saya ab mànagas y l'altre sense mànagas.
Ítem, un ropó sense mànagas de Contrall, és bo.
Ítem, una gonela de Contrall sense cors.
Ítem, un mantell de Cadís negra.
Ítem, un mantell de Contrall bo.
Ítem, un sayet ab mànagas de Contrall.
Ítem, altre robó de Contrall sense mànagas.

- Ítem, unes faldetas de mescla scura, bones.
Ítem, altrás faldetas de drap negra, sotils.
Ítem, una gonella de Contrall ab cors y mànagas.
Ítem, altra ropa de drap negra, sotil.
Ítem, una gonella sotil de Cadís.
Ítem, una caxeta ab pany y clau, lo bé en la qual trobam és lo segent:
Ítem, cent quoranta-sis rams de fill entre bri y estopa y entre cruu y canejat.
Ítem, un panaret de¹¹² palles.
Ítem, un mig cofre de fusta de àlber ab pany y clau, en lo qual trobam lo segent:
Ítem, quatre canes y sis pams de drap de casa nou.
Ítem, tretze libres petits de poca enportància.
Ítem, vuyt trocos de drap de li nou, tira cascú quatre canes y sinc pams, és ja canejat.
Ítem, quatre trocos de drap de li de casa no canejat, tira quiscú quatre canes y mige poc més ho meyns.
Ítem, un tros de drap de casa de li, tira sinc canes, nou.
Ítem, altre tros d'estopa, qui tira sinc canes, és nou.
Ítem, quatre canes de drap de casa bri, és nou.
Ítem, sis canes de cotonini, és feta en dos trocos, diu la hereva és sua.
Ítem, un tros de drap nou, és bri y estopa, tira sis pams.//
Ítem, un pom de pavalló.
Ítem, un tros de tela de Alamanya ebursesa, tira una cana y un palm.
Ítem, una tovallola petita streta de drap de casa.
Ítem, dos torchaboches de genesta ab listes.
Ítem, un pavalló de cotonina ab sa camisa, bo.
Ítem, altre pavalló de drap de compra ab sa camisa.
Ítem, altre mig cofre petit ab pany y clau, dins lo qual trobam lo segent:
Primo, una capceta ab son cubertor, dins lo qual trobàrem en or set dobles e en argent XXXII reals embolicats ab un paper. E diu dita hereva que-n havia desp[e]sas ja dos doblons.
Ítem, una capceta en què ha quatre trocos de benjuí petits, algunas capcetas petites per a tenir augualia.
Ítem, un didal de argent y agulas de cusir.
Ítem, una¹¹³ brancheta de coral blanch, bona.
Ítem, trobam un caxonet obrat de tertia ab pany y clau.
Ítem, un spil petit.

112. *Segueix pales ratllat.*

113. *Segueix branca ratllat i brancheta afegit a la interlínia.*

Ítem, una caxeta petita ab pany y clau, en la qual trobam lo segent:
Primo, un retaule petit, en lo qual és pintat Nostra Dona y sanct Hierony.
Ítem, altre retaula petit de Nostra Dona.
Ítem, altre molt de Nostra Dona y tots se tancan y són de fusta.
Ítem, altre de fusta sense cubertas, és de Nostra Dona.
Ítem, quatre fusos de fer cordons.
Ítem, un libri de ploma ab las posts negras intitulat *Exercici de la creu*.
Ítem, tres canalobras de argent, los dos grans y l'altre més petit, pesen.//
Ítem, un saler de argent ab cubertor daurat, pesa.
Ítem, una capceta de fusta petita, dins la qual ha una tovallola petita comensada de brodar de seda negra.
Ítem, dues tovalloles de drap de casa curtetas.
Ítem, un mortaret de pedra mabra.
Ítem, en la dita cambra trobam un lit ab dos banchs y quatre posts de fusta de àlber.
Ítem, sinch matalasos de lana fina.
Ítem, dues peces d'estora.
Ítem, sinch peces de cortines de tela negra, stà en la paret.
Ítem, un axaló negra d'estamet.

Die jovis, XIII mensis et anni predictorum.

En la altre cambra al costat de la propdita.
Primo, un lit ab banchs y posts de àlber, y són quatre.
Ítem, una màrfaga plena de pales.
Ítem, dos matalasos de lana serdsca.
Ítem, dos lansols de tres telas de astopa ja oldans.
Ítem, una flassada cardada ja oldana blanca.
Ítem, dues flassades blanches de la forma mitjana.
Ítem, un scalfador de aram bo.
Ítem, dos canalobres de leutó bons.¹¹⁴
Ítem, una bassina de aram de tres peus ab sos anells.
Ítem, una romana petita.
Ítem, un parell de lansols de quatre telas de bri y estopa, nous.
Ítem, un parell de lansols d'estopa de tres telas, nous.//
Ítem, un lansol de tres telas d'estopa olda.
Ítem, un cofre gros de fusta de àlber ab pany y clau, dins lo qual trobam lo predit.

114. *Segueix ítem, una bacina de aram ratllat.*

Ítem, quatre coxins de fluxel ab ses coxineres, ab listes de grana los dos, y los altres dos ab listes negres.

Ítem, dos altres cuxins, lo hun gran y l'altre petit, ab ses¹¹⁵ cuxineres drap de compre blanch.

Ítem, una flassada cardada vermella, bona.

Ítem, altre flassada cardada blanca petita, bona.

Ítem, dues vànoves de cotó, la unna de mostre de cayronets y l'altre de rosetas, bonas.

Ítem, u parell de lansols de quatre telas la hun, y l'altre de tres¹¹⁶ de drap de Bretanya.

Ítem, dos matalàs de lana serdescha.

Ítem, altre matalàs de dita lana.

Ítem, sis cuxineres de ras per a ceura ja oldanes.

Ítem, una flassada petita per a pastar ab listes bureles.

Ítem, quatre stores valencianes ab obras, stan posades en la paret.

Ítem, una caxa petita de pi ab pany y clau, dins la qual trobam vuyt camisses de dita nobla defuncta entre bones y dolentes.

Ítem, una altra caxa petita sclafada y casi dolenta, ab pany y clau, buyda.

Ítem, una copa de aram gran.

Ítem, altre d'eram petita.

Ítem, dos scambels sotils.

En lo guardaroba al costat del carasol.//

Primo, tres geres per a tenir oli, buydes.

Ítem, una caxeta petita sotil.

Ítem, unas graellas.

Ítem, alguna sort de ferro vell dolent.

Ítem, una casseta¹¹⁷ petita de aram.

Ítem, un cademat de ferro bo.

Ítem, una sort de alburnis e oles per a tenir legums.

Ítem, un calderó de pou sotil, és de coure.

En la cambra dalt al costat del tiresol.

Primo, unas stovalles de genesta bones, de dues canes, brutes.

Ítem, deu tovalles de drap de casa, rahanables.

Ítem, dues stovalles de genesta belas e novas.

Ítem, dues stovalles dolentas.

115. *Segueix ítem ratllat.*

116. *Segueix telas ratllat.*

117. *Segueix capceta ratllat.*

Ítem, onze torchaboches prims.
Ítem, nou torchaboches ben sotils.
Ítem, quatre tovalloles de drap de casa, stretas.
Ítem, un parell de lansols bé dolents de tres telas.
Ítem, dos banchs de quatre petges, petits.
Ítem, dos petges de taula.
Ítem, dues posts de pi.
Ítem, una taula rodona sensa peu ab unas frontissas de corona.
Ítem, un torn de fusta de filar lana.
Ítem, sis candalobres de leutó entere grans y petits.
Ítem, un sadàs de ceda spessa.
Ítem, una sort de vidre entre hu y altre.
Ítem, un garbel de garbellar cendra.//

En la cambra més alt hont ha una ximanea.
Primo, una sort de¹¹⁸ ampolles plenes de vinagre.
Ítem, tres parols de coure granets sensa ansas, e hun ab ances.
Ítem, quatre alembins per a fer ayguas.
Ítem, tres peces d'escala afigidices.
Ítem, un plat de tera bo.
Ítem, deu perels de debenadores de ferro.
Ítem, uns ferros de tres peus.
Ítem, un tornet petit per a filar cotó.
Ítem, una romana mijancera.
Ítem, una plana de fusta petita.
Ítem, dos martells, hun gran y l'altre petit.
Ítem, unas stovalles.
Ítem, un càntir de aram bo ab dues nances y encubertor.
Ítem, una sort de poms de fusta de verga.
Ítem, altre sort de geretas buydes.
Ítem, un caratell petit ple de vinagre.
Ítem, un morter de pedra gran.
Ítem, altre morter de pedra¹¹⁹ més petit.
Ítem, dos bastons de arganels senca gornitió.

En altre cambra al costat del galliner.
Primo, tres stores sotils.

118. *Segueix oles ratllat.*

119. *Segueix més petit ratllat.*

Ítem, dos banchs de quatre petges.//

Ítem, dues posts.

Ítem, una spadedera.

Ítem, una post larga.

Ítem, una pala de ferro.

En l'altre cambra que trau finestra en la carera.

Primo, dos petges de taula.

Ítem, sinc posts, tres d'àlber y les restants de pi.

Ítem, un banchal de dues caxes ab pany y clau, buyt.

Ítem, un bachó de carnelada cencer.

Ítem, un bancet petit.

Ítem, una dastraleta.

Ítem, tres pintes de pentinar li en una capceta.

Ítem, sis matalàs de lana sercescha, sotils.

Ítem, una sort de còvens de canya.

Ítem, trobam un mig cofre ab pany y clau de fusta de àlber, la qual stava e ce troba en la sala de dita casa, la qual per dit dita hereva que era seu y la roba que en aquella ere, les hores¹²⁰ no-s continua fins ara, que li són dat a entendre que jatsia ella pertengés, que dites coses eren sues, no res menys se avia ha continuar. En lo qual se troba lo segent:

Ítem, sinc canes de tella burgesa nova.

Ítem, set canes y mige de tela burgesa nova.

Ítem, un cors de gonella de drap de myte.

Ítem, un ropó de Cadís cominal.

Ítem, una gonella de mescla ab les màneges de saya y lo cos de Cadís nou.

Ítem, un sayet de drap negra.

Ítem, un ropó de drap negra.

Ítem, altre ropó o manto de drap negra.//

E pretén dita hereva que lo dit mig cofre y les dites coses eren sues pròpies.

3

1522, novembre, 10. Barcelona

Encant públic dels mobles, roba i altres objectes de la difunta Joana Nicolau procedents de la seva casa de Barcelona.

120. *Segueix fins ratllat.*

AHPB, Pau RENARD, *Plec d'inventaris*, II-1522/IX-1549, núm. 1, s.n.

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo, die vero lune, decima mensis novembris intititata.^o

Primo, dues stores de cambre,¹²¹ la una petitha y l'altre gran, a mossèn Tella-da per lo specier, I ll., III s.

Ítem, una flassada blanca cominal a madona Martorella, I ll., V s.

Ítem, altre flassada burella a n'en Mathia Costa, nostre, I ll., I s.

Ítem, una flassada vermella de la forma major a n'en Grabiell Trulols, traginer, per II ll., III s.

Ítem, altre flassada vermella petita a dit Trullàs, traginer, XV s., IIII.

VI ll., VIII s., IIII.//

Ítem, una flassada cardada de la forma major a madona Anthonia Buscets, I ll.¹²²

Ítem, una catifa ab tres roses a mossèn Francesc Pujassol, mercader, I ll., X s.

Ítem, un matalàs de lana a Pau Renart, notari, I ll., IIII s.

Ítem, un banchal de drap de tomall a dit mossèn Talavera, canonge, I ll., I.

Ítem, un matalàs a madona Catharina Busquets, XV s.

Ítem, un davant lit de romall a dit mossèn Berenger, XII s., VIII.

Ítem, un banchal sotil o davant lit a dit mossèn Berenger, V s., VII.

Ítem, dos matalàs sotils a na Viana, viuda, I ll., IIII s.

Ítem, un tros de banchal o cobritaula tornall a n'Antoni Pallàs per VIII s., VII.

Ítem, un matalàs de lana a dit Pau Renard per I ll., VII s., VII.

Ítem, una stora a mossèn Barnat Renard per VII s., VII.

Ítem, un matalàs a dit Renard, XVII s., VI.

XIII ll., XI s., III.

Die merchuri, XII mensis novembris MDXXII.//

Primo, sinc coxins de cuyro a dit mossèn Arnau Baranger, III s., VII.

Ítem, dos coxins de ros a Mani Garau per VIII s., I.

Ítem, dues màrfagas molt sotils per a dit mossèn Berenger, II s., I.

Ítem, tres matalasos a dit mossèn Arnau Berenger, II ll.

Ítem, tres cuxins de ras a mossèn Garau per VII s., II.

Ítem, un matalàs de n'en Gabriel Mateu per XVII s., III.

Ítem, cinc peces de cortines de stamet de dit, III ll., X s., I.

Ítem, un matalàs de borra a n'en Jaume¹²³ Matheu, XVIII s., III.

121. *Segueix ítem ratllat.*

122. *Falta un fragment a causa d'un forat.*

123. *Segueix Mateu ratllat.*

Ítem, dos matalassos de dit Renart, I ll., III s., VIII.

Ítem, un matalàs a dit Renart per I ll.

Die mercurii, XXVII predictorum mensis et anni.

Ítem, un parell de lansols de quatre teles quisquí, lo hu bo, l'altre oldà, a mosèn Grabiell Mercet, mercader, I ll., XVI s.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre teles quicú, squinsats, a mosèn Arnau Baranger, XII s., I.

XII ll., XVIII s., II.

Ítem, un parell de lansols de quatre teles quisquí, oldans, a mossèn Pere Joan Ferrer, merchader, I ll., XI s.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre telas quisquí a madona Toneta, II ll., XIII s., VII.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre telas quisquí a mossèn Lop, mercader, III ll., XVII s.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre teles quisquí a Miquel Lop, I ll., XV s., VI.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre telas quisquí a madona Ysabell Tores, II ll., V s.//

Ítem, altre parell de lansols de quatre telas quisquí a mossèn Berenger, mermessor damunt dit, II ll., V s., II.

Ítem, una portalera de brots a mossèn Gaspar Leu, mercader, III ll., XIII s.

Ítem, un parell de lansols de quatre teles quisquí a mossèn Sorts, prever, I ll., XVIII s.

Ítem, tres draps de Contra, algun poc foradats, a mossèn Hierònim Canyelles, notari, XI ll., V s.

Ítem, un parell de lansols quisquí de quatre teles oldans a mossèn Grabiell Marcer, mercader, I ll., II s., I.

Ítem, un altre parell de lansols de tres teles quisquí a mossèn Pau Renard, notari del present encant, I ll., VI s., I.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre teles a mossèn¹²⁴ Bernadí Cases, mercader, III ll., V s.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre teles al dit mossèn Bernadí Cases, III ll., V s.

Ítem, un parell de lansols, la hu de quatre telas, y l'altre de tres teles, a madona Timonera, I ll., III s.

Ítem, un parell de lansols de quatre telas a madona Ursola Vidala, I ll., VIII s., I.

124. *Segueix Berenger ratllat.*

XXXXII ll., XVI s., VII.

Ítem, un parell de lansols de quatre telas quiscú a Franci Farrer, boter, II ll., XII s.

Ítem, un altre parell de lansols de quatre telas quiscú a mossèn Pau Renard, notari del present encant, IIII ll., XI s., VII.

Ítem, un caxa de fusta d'álber a mossèn Pau Renard, notari, XV s., VI.

Ítem, una portalera de ras dolenta a mossèn Arnau Baranger, XII s.

Die lune XV, mensis decembris anno predicto a Nativitate Domini M^o D^o XXII.º//

Primo, dues tovalloles sotils e dolentes a Sagimon Terrés, I s., VIII.

Ítem, altre parell de tovalloles cominals a ell matex, IIII s.

Ítem, altre parell de tovalloles a fra Ponç del Carme, III s., VIII.

Ítem, altre parell de tovalloles sotils a Pere Alemany, parayre, III s., VII.

Ítem, un parell de draps sotils o tovalloles a Pau Renard, I s., VI.

Ítem, un parell de tovalloles a Pere Villar, III s., VIII.

Ítem, una dotzena de torchaboches a mossèn Casellfabre, V s.

Ítem, unas stovalles a dit Renard, XI s.

Ítem, una dotzena de torchaboches prims a mossèn Sucíes, prevere, VI s., I.

Ítem, altres stovalles a Jaume Lunell, XII s.

XI ll., III s., V.

Ítem, altre¹²⁵ dotzena de torchaboches prims a mossèn Vilafrancha, VI s.

Ítem, vuyt torchaboches a Pau Renard per quatre sous y set IIII s., VII.

Ítem, unes stovalles a dit mossèn Sucíes, X s., I.

Ítem, unes stovalles sotils a mossèn Sauri, apothecari, IIII s., VI.

Ítem, unes stovalles sotils a Pau Renard, IIII s., VIII.

Ítem, unes stovalles scacades a mossèn Aragall, XI s.

Ítem, unes stovalles a Juan Manresa, IIII s.¹²⁶

Ítem, altres stovalles a Steva d'Alvi, batiffulla, VIII s., III.

Ítem, unes stovalles a Ursola Ugueta, fornera, XI s., I.

Ítem, altres stovalles a dit mossèn Socíes, XI s., I.

Ítem, altres stovalles a dit mossèn Arnau Berenger, VII s., I.//

Ítem, altres stovalles a ell matex, V s.¹²⁷

Ítem, deu mochadós a Juan Caldaró, II s., IIII.

Ítem, un pavalló sens polit a madona Ursola Ugeta, II ll., II s.

Ítem, altre pavalló sotil a mossèn Pere Posquet, prevere, I ll., XI s.

VIII ll., III s., I.

125. *Segueix donzella ratllat.*

126. *Falta un fragment a causa d'un forat.*

127. *Falta un fragment a causa d'un forat.*

Die mercuri, XI mensis marcii anno a Nativitate Domini millesimo D nono XXIII fuit possessum ac continuatum dictum ancantum ante ortum logie maris mediantibus dictis curritoribus, presentibus testibus Joanne Anthigó Pla, notario, et discreto Petro Cerdà, presbitero.

Primo, una strada de fusta de àlber de dues caxes ab pany y clau, Galceran Labarola, coredor de orella, VIII s.

Ítem, altre banchal de la matexa forma a Galceran Lavarola, corador de orella, XI s., VII.

Ítem, una taula petita rodona ab frontisses de cuyro a mossèn Pau Renard, notari del present encant, VIII s.

Ítem, una taula larga plagadissa dolenta ab frontisses trencades, ab capitels¹²⁸ dolents, a mossèn Andreu Benet, d'ams mercader, XVIII s., VI.

Ítem, una taula gran ab tres frontisses de coura obrada de letres al cap trencada a n'an Rabasser, VII s., VI.

Ítem, una spineta desgornida dolenta a mossèn Parés, mercader, X s.

Ítem, un cànter petit de aram de dues nances a n'an Barnad Recalla, VIII s., X.//

Ítem, un parol petit de aram a n'an Garau Lorens, revenedor, XI s.

Ítem, un parol de aram gran a n'an Garau Lorens,¹²⁹ ajuder, VIII.

Ítem, uns alambins ab sa cassola de aram, ab la cuberta de plom, a mossèn Jaume Salbà, mermessor, VIII s.

Ítem, una romana petita ab son piló a mossèn Jaume Vidal, mercader, XII s., I.

Ítem, una¹³⁰ caixa de fusta de àlber ab pany y clau, bona, a mossèn Arnau Berenger, mermessor, XII s.

128. *Segueix dolets ratllat.*

129. *Segueix mercader ratllat.*

130. *Segueix capa ratllat.*